

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

27 listopada 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Monika Koba

SSN Dariusz Zawistowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 27 listopada 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej B.K.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu

z 5 czerwca 2018 r., I ACa 1279/17,

w sprawie z powództwa B.K.

przeciwko J.K.

z udziałem Prokuratora Regionalnego w P.

o ustalenie nieistnienia małżeństwa,

1) oddala skargę kasacyjną;

2) zasądza od powoda na rzecz pozwanej kwotę 540 (pięćset czterdzieści) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego, za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia odpisu niniejszego wyroku powodowi do dnia zapłaty.

Monika Koba

Dariusz Dończyk

Dariusz Zawistowski

UZASADNIENIE

Powód B.K. wniósł pozew o ustalenie nieistnienia małżeństwa powoda i pozwanej J.K., które miało zostać zawarte 29 grudnia 2007 r. i zostało zarejestrowane w aktach stanu cywilnego jako zawarte 5 stycznia 2008 r. przez Kierownika Urzędu Stanu Cywilnego w M.

Sąd Okręgowy w Zielonej Górze wyrokiem z dnia 31 maja 2017 r. oddalił powództwo. Ustalił, że 29 grudnia 2007 r. w Parafii rzymskokatolickiej pod wezwaniem [...] w M. strony, w obecności duchownego G.S., oświadczyły wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Wymagane zaświadczenie stanowiące podstawę sporządzenia aktu małżeństwa, wskutek niedopatrzenia wikariusza, zostało przekazane do urzędu stanu cywilnego po upływie pięciu dni od dnia zawarcia małżeństwa. Proboszcz parafii podjął starania zmierzające do zniwelowania negatywnych skutków zaniedbania duchownego i w tym celu udał się do stron, wyjaśnił zaistniałą sytuację i zaproponował stronom ponowne zawarcie związku małżeńskiego w formie cywilnej. Zapewnił też, iż pokryje wszelkie wydatki z tym związane. Strony odmówiły powtórzenia oświadczeń o zawarciu małżeństwa. Kierując się sugestią pracownia Urzędu Stanu Cywilnego, proboszcz parafii dokonał w sporządzonym przez duchownego G.S. zaświadczeniu korekty daty zawarcia przez strony związku małżeńskiego na dzień 5 stycznia 2008 r. oraz zmienił numer, pod którym zostało zarejestrowane zawarcie związku małżeństwa. Na podstawie tak zmienionego zaświadczenia Kierownik Urzędu Stanu Cywilnego w M. sporządził [...] stycznia 2008 r. akt małżeństwa.

Według dalszych ustaleń Sądu, strony później zaciągały wspólnie zobowiązania kredytowe na łączną kwotę 700 000 zł. 30 stycznia 2017 r. przed Sądem Okręgowym w Zielonej Górze zawisła sprawa z powództwa J.K. przeciwko B.K. o orzeczenie separacji oraz o ustalenie obowiązku alimentacyjnego na rzecz żony.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, podstawę materialnoprawną powództwa stanowi art. 189 k.p.c. w zw. z art. 1 § 2 zd. pierwsze k.r.o. i art. 8 § 3 k.r.o. Według art. 1 § 2 k.r.o., małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta

zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Natomiast art. 8 § 3 k.r.o. stanowi, że sporządzone przez duchownego zaświadczenie wraz z zaświadczeniem sporządzonym przez kierownika urzędu stanu cywilnego duchowny przekazuje do urzędu stanu cywilnego w ciągu pięciu dni od zawarcia małżeństwa. Na tej podstawie kierownik urzędu stanu cywilnego, zgodnie z art. 61a ust. 4 ustawy z 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r., poz.1264 ze zm. – dalej: „p.a.s.c. z 1986 r.”), sporządza akt małżeństwa, jeżeli stwierdzi, że został zachowany wymagany termin. Jeżeli nie został zachowany 5-dniowy termin oraz nie zachodziła przeszkoda wynikająca z siły wyższej, kierownik urzędu stanu cywilnego był zobowiązany odmówić sporządzenia aktu małżeństwa (art. 61a ust. 5 p.a.s.c. z 1986 r.). Pomimo istnienia obiektywnej przesłanki, polegającej na uchybieniu terminowi z art. 8 § 3 k.r.o., kierownik urzędu stanu cywilnego nie odmówił sporządzenia aktu małżeństwa, lecz taki akt sporządził. W tej sytuacji wobec stwierdzenia spełnienia się przesłanek z art. 1 § 2 k.r.o. małżeństwo zostało zawarte. Nie bez znaczenia była też okoliczność, że małżonkowie przez wiele lat trwali we wspólnym pożyciu, zaciągali wspólne zobowiązania, natomiast spór powstał wówczas, gdy pozwana wystąpiła z pozwem o orzeczenie separacji i ustalenie obowiązku alimentacyjnego. Sąd ocenił negatywnie tak określony interes w uzyskaniu ochrony prawnej w świetle zasad i wartości moralnych, powszechnie społecznie akceptowalnych.

Sąd Apelacyjny w Poznaniu wyrokiem z 5 czerwca 2018 r. oddalił apelację powoda wniesioną od wyroku Sądu Okręgowego w Zielonej Górze, dzieląc ocenę tego Sądu, że zostały spełnione przesłanki określone w art. 1 § 2 k.r.o. skutecznego zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej ze skutkami w sferze prawa polskiego. Przerobienie przez duchownego zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o., dotyczyło tylko daty złożenia zgodnych oświadczeń woli przez małżonków, nie zaś samego faktu ich złożenia i ich treści wyrażającej wolę małżonków wywołania przez zawarty przed duchownym związek małżeński skutków cywilnych. Przekroczenie przez duchownego 5-dniowego terminu przewidzianego

w art. 8 § 3 k.r.o. powinno skutkować odmową sporządzenia aktu małżeństwa. Jeżeli jednak, mimo niezachowania tego terminu, akt małżeństwa został sporządzony to małżeństwo należy traktować jako zawarte. Z art. 10 ust. 1 konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318 – dalej: „Konkordat”) nie wynika, by dochowanie 5-dniowego terminu przez duchownego stanowiło przesłankę konieczną i konstytutywną wywołania skutków cywilnych przez małżeństwo wyznaniowe, jeżeli został następnie sporządzony akt małżeństwa. Decydująca w tym zakresie jest treść przepisów art. 1 § 2 oraz art. 2 k.r.o. Sąd podkreślił też, iż żądanie pozwu dotyczyło ustalenia nieistnienia małżeństwa stwierdzonego aktem małżeństwa, nie zaś daty zawarcia małżeństwa.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu został zaskarżony skargą kasacyjną przez powoda, który oparł ją na podstawie z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., zarzucając naruszenie:

- art. 1 § 2 k.r.o. przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, iż małżeństwo podlegające prawu polskiemu zostaje zawarte również wówczas, gdy kierownik urzędu stanu cywilnego sporządzi akt małżeństwa: a) wbrew prawu, tj. w sytuacji, w której zgodnie z art. 61a ust. 5 p.a.s.c. z 1986 r. obowiązującej wówczas ustawy, kierownik urzędu stanu cywilnego obowiązany jest obligatoryjnie odmówić sporządzenia aktu małżeństwa z uwagi na przekroczenie terminu z art. 8 § 3 k.r.o.; b) wskazujący inną niż rzeczywistą (tj. późniejszą) datę zawarcia związku małżeńskiego; c) po upływie prekluzyjnego (zawitego) 5-dniowego terminu na przekazanie do urzędu stanu cywilnego zaświadczeń, o których mowa w art. 8 § 3 k.r.o. oraz w art. 10 ust. 1 pkt 1 Konkordatu;

- art. 2 k.r.o. przez jego błędną wykładnię zawężającą przesłanki żądania ustalenia nieistnienia małżeństwa jedynie do niezłożenia przez kobietę i mężczyznę jednoczesnych oświadczeń woli zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu, podczas gdy dla zachowania wymagań z art. 1 k.r.o. niezbędne jest dochowanie rygorów przewidzianych w przepisach stanowiących rozwinięcie i doprecyzowanie procedury z art. 1 k.r.o., w szczególności w art. 8 § 1-3 k.r.o., który wprost odwołuje się do art. 1 § 2 k.r.o.;

- art. 8 § 3 k.r.o. w zw. z art. 61a ust. 5 p.a.s.c. z 1986 r. (obecnie art. 87 ust. 5 ustawy z 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego – tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 2224 ze zm. – dalej: „p.a.s.c.”) przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, iż sporządzenie aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego, pomimo uchybienia terminowi 5-dniowemu przewidzianemu w art. 8 § 3 k.r.o., mogło wywołać skutki prawne w postaci zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu, podczas gdy zawity (prekluzyjny) charakter tego terminu przesądza o nieważności (a tym samym bezskuteczności) czynności dokonanych z jego naruszeniem;

- oraz art. 65 § 1 k.c. w zw. z art. 1 § 2 k.r.o. przez błędne niezastosowanie w sprawie, polegające na dokonaniu wykładni oświadczeń woli stron (w przedmiocie zawarcia małżeństwa ze skutkami cywilnoprawnymi) bez uwzględnienia towarzyszących im – ustalonych przez Sąd – okoliczności, w szczególności wyraźnie zmanifestowanego braku woli zawarcia małżeństwa w rozumieniu art. 1 § 2 k.r.o., które miało miejsce m.in. podczas wizyty księdza w domu stron, gdzie strony zostały poinformowane przez duchownego o uchybieniu terminu z art. 8 § 3 k.r.o. i konieczności ponownego złożenia oświadczeń o zawarciu małżeńskiego na potrzeby wywołania skutków cywilnoprawnych na co powód i pozwana kategorycznie nie wyrazili zgody, przyjmując za wystarczający związek wyznaniowy, bez skutków cywilnoprawnych.

Powód wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez ustalenie nieistnienia małżeństwa powoda i pozwanej, które zostało zarejestrowane przez Kierownika Urzędu Stanu Cywilnego w M., ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz wyroku Sądu Okręgowego w Zielonej Górze i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Pozwana wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanej zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

I. W ocenie Sądu Najwyższego w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej wyłoniło się zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, które postanowieniem z 28 kwietnia 2021 r., II CSKP 24/21

(pkt 2) na podstawie art. 398¹⁷ § 1 k.p.c. oraz art. 82 § 1 ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 1904, ze zm.) zostało przekazane do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi tego Sądu, a mianowicie, czy zostaje zawarte małżeństwo (art. 1 § 2 k.r.o.) w przypadku, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa na podstawie zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o., podpisanego przez innego duchownego i przekazanego do urzędu stanu cywilnego po upływie terminu przewidzianego w art. 8 § 3 k.r.o.? Na skutek przekazania tego zagadnienia prawnego składowi powiększonemu Sądowi Najwyższemu w dniu 10 maja 2023 r. została podjęta uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, III CZP 71/22, zgodnie z którą niezależnie od tego, czy dopełnione zostały wymagania przewidziane w art. 8 k.r.o., małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu a kierownik urzędu stanu cywilnego sporządzi akt małżeństwa (art. 1 § 2 k.r.o.).

Uchwała III CZP 71/22 została podjęta w składzie: SSN Mariusz Łodko (przewodniczący), SSN Beata Janiszewska, SSN Marcin Krajewski (sprawozdawca), SSN Dariusz Pawłyszcz, SSN Krzysztof Wesołowski, SSN Maciej Kowalski, SSN Marcin Łochowski. Wszyscy wyżej wymienieni sędziowie zostali powołani na urząd sędziego Sądu Najwyższego przez Prezydenta RP na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa w składzie i w trybie ukształtowanym przepisami ustawy z 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 3, dalej – „ustawa nowelizująca z 8 grudnia 2017 r.”). W szczególności sędziowie Sądu Najwyższego Beata Janiszewska i Marcin Krajewski zostali powołani na urząd sędziego Sądu Najwyższego postanowieniem Prezydenta RP z 10 października 2018 r. (M.P. z 2018 r., poz. 1031) na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa zawarty w jej uchwale z 28 sierpnia 2018 r. nr 330/2018 r. w przedmiocie przedstawienia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej

wniosku o powołanie do pełnienia urzędu na siedem wolnych stanowisk sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Cywilnej (M.P. z 2018 r., poz. 633). Sędzia Marcin Łochowski został powołany na urząd sędziego Sądu Najwyższego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa z 28 sierpnia 2018 r. nr 331/2018 w przedmiocie przedstawienia wniosku o powołanie do pełnienia urzędu na dwadzieścia stanowisk sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych (Monitor Polski z 2018, poz. 633) postanowieniem Prezydenta RP z 10 października 2018 r. (Monitor Polski z 2018 r., poz. 1029). Sędzia Mariusz Łodko został powołany na urząd sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Dyscyplinarnej tego Sądu na podstawie postanowienia Prezydenta RP z 4 maja 2020 r. (MP z 2020 r., poz. 535) na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa zawarty w jej uchwale nr 237/2020 z 31 stycznia 2020 r. w przedmiocie przedstawienia wniosku o powołanie do pełnienia urzędu na sześć stanowisk sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Dyscyplinarnej ogłoszonych w Monitorze Polskim z 2019 r., poz. 675. Sędziowie Maciej Kowalski i Krzysztof Wesołowski zostali powołani na urząd sędziego Sądu Najwyższego postanowieniem Prezydenta RP z 3 marca 2022 r. (Monitor Polski z 2022 r., poz. 505) na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa zawarty odpowiednio w jej uchwałach: z 24 czerwca 2021 r. o powołanie do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego z Izbie Cywilnej, ogłoszonym w Monitorze Polskim z 2021 r., poz. 280 (w stosunku do sędziego Macieja Kowalskiego) oraz z 12 maja 2021 r., nr 531/2021 w przedmiocie przedstawienia wniosku o powołanie do pełnienia urzędu na dwa z czterech stanowisk sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Cywilnej, ogłoszonych w Monitorze Polskim z 2018 r., poz. 831 (w stosunku do sędziego Krzysztofa Wesołowskiego). Natomiast sędzia Dariusz Pawłyszczko został powołany na urząd sędziego Sądu Najwyższego na podstawie wyżej wymienionej uchwały Krajowej Rady Sądownictwa z 12 maja 2021 r., nr 531/2021 postanowieniem Prezydenta RP z 21 grudnia 2022 r. (Monitor Polski z 2023 r., poz. 72).

W uchwale składu połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20 (OSNC 2020, nr 4, poz. 34) Sąd Najwyższy stwierdził, że sprzeczność składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. zachodzi m.in. wtedy, gdy w składzie sądu bierze

udział osoba powołana na urząd sędziego Sądu Najwyższego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 3) (pkt 1 uchwały). Uchwała ta stanowi zasadę prawną, stosownie do art. 87 § 1 u.SN, od której Sąd Najwyższy nie odstąpił w przepisany trybie (art. 88 u.SN) i którą związany jest każdy sędzia Sądu Najwyższego. W jej świetle uchwała Sądu Najwyższego z 10 maja 2023 r., III CZP 71/22 została podjęta w warunkach nieważności postępowania. W związku z treścią uchwały połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20 w rozpoznawanej obecnie sprawie pojawiło się zagadnienie czy Sąd Najwyższy w rozpoznawanej sprawie jest, zgodnie z art. 398¹⁷ § 2 k.p.c., związany uchwałą powiększonego składu Sądu Najwyższego z 10 maja 2023 r., III CZP 71/22. Należy bowiem mieć na uwadze, że skład powiększony Sądu Najwyższego, który podjął tę uchwałę, był wadliwie obsadzony nie tylko z tej przyczyny, że w wydaniu tego orzeczenia wzięli udział sędziowie powołani na urząd sędziego Sądu Najwyższego w wadliwej procedurze nominacyjnej, ale także dlatego, że część z tych sędziów (SSN Mariusz Łodko i SSN Marcin Łochowski) zostali przeniesieni do orzekania w Izbie Cywilnej Sądu Najwyższego przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego z innych Izb tego Sądu, tj. z Izby Dyscyplinarnej oraz z Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych.

W licznych orzeczeniach Sądu Najwyższego, powołując szeroką argumentację, przyjęto, że uchwała połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20 zachowuje moc wiążącą mimo wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 20 kwietnia 2020 r., U 2/20 (OTK-A 2020, poz. 61), zgodnie z którym uchwała składu połączonych Izb: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2020 r. (sygn. akt BSA I-4110-1/20, OSNKW nr 2/2020, poz. 7) jest niezgodna z: a) art. 179, art. 144 ust. 3 pkt 17, art. 183 ust. 1, art. 45 ust. 1, art. 8 ust. 1, art. 7 i art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, b) art. 2 i art. 4 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30, ze zm.), c) art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności,

sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm. – dalej: „EKPCz”) (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z 26 maja 2020 r., III KK 75/20 i IV KK 110/20, z 22 grudnia 2020 r., IV KK 516/20, z 21 maja 2020 r., III KO 15/20, z 16 września 2021 r., I KZ 29/21, OSNK 2021, nr 10, poz. 41, z 29 września 2021 r., V KZ 47/21 i II KO 30/21, z 18 stycznia 2022 r., I KZ 61/21, z 21 stycznia 2022 r., III CO 6/22 i III CO 37/22, z 30 grudnia 2021 r., I CSK 197/20, wyrok Sądu Najwyższego z 26 lipca 2022 r., III KK 404/21 i uchwała Sądu Najwyższego z 5 kwietnia 2022 r., III PZP 1/22, OSNP 2022, nr 10, poz. 95). Stanowisko to zostało podzielone także w orzeczeniach wydanych w składach powiększonych Sądu Najwyższego (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2022 r., I KZP 2/22, OSNKW 2022, nr 6, poz. 22 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 15 września 2023 r., III CZP 3/22, niepubl.). We wszystkich wyżej przytoczonych orzeczeniach wskazano, że orzeczenia i uchwały Sądu Najwyższego nie są źródłem prawa i nie mają charakteru normatywnego, a tym samym próba ingerencji w tym obszarze przez Trybunał Konstytucyjny narusza obowiązujące zasady ustrojowe i łamie regulacje wyrażone w art. 175 i art. 183 ust. 1 Konstytucji RP, wkraczając w sferę orzeczniczą, do czego Trybunał ten nie ma uprawnień.

Niezależnie od tego argumentu w orzecznictwie Sąd Najwyższego wskazano na wadliwy skład Trybunału Konstytucyjnego, który wydał orzeczenie z 20 kwietnia 2020 r., U 2/20, co w myśl orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka uzasadnia także wniosek, że wyrok ten nie doprowadził do „eliminacji” uchwały połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20 (zob. wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 22 lipca 2021 r., skarga nr 43447/19, *Reczkowicz przeciwko Polsce*, z 8 listopada 2021 r., skargi nr 49868/19 i 57511/19, *Dolińska-Ficek i Ozimek przeciwko Polsce*, z 3 lutego 2022 r., skarga nr 1469/20, *Advance Pharma Sp. z o.o. przeciwko Polsce* i wyrok z 23 listopada 2023 r., skarga nr 50849/21, *Wałęsa przeciwko Polsce*). Jedną z istotnych okoliczności, która zaważyła na takiej ocenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, było uznanie, że skład Trybunału Konstytucyjnego, w którym doszło do wydania wyroku z 20 kwietnia 2020 r., U 2/20,

nie spełniał kryteriów określonych w art. 6 ust. 1 EKPCz ze względu na udział w nim osób nieuprawnionych, które weszły w skład Trybunału Konstytucyjnego na miejsca już wcześniej obsadzone. Stanowisko to zostało wcześniej wyrażone w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 7 maja 2021 r., skarga nr 4907/18, *Xero Flor przeciwko Polsce*.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto także - z powołaniem się na skutki wynikające m.in. z wyroków Trybunału Konstytucyjnego z 3 grudnia 2015 r., K 34/15 (OTK-A 2015, nr 11, poz. 185) i z 9 grudnia 2015 r., K 35/15 (OTK-A 2015, nr 11, poz. 186) oraz postanowienia Trybunału Konstytucyjnego z 7 stycznia 2016 r. (OTK-A 2016, poz. 1) – że orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego wydane z udziałem tak powołanych osób na urząd sędziego Trybunału Konstytucyjnego nie wywołują skutku przewidzianego w art. 190 ust. 1 Konstytucji (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 16 września 2021 r., I KZ 29/21, OSNK 2021, nr 10, poz. 41 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 15 września 2023 r., III CZP 3/22, niepubl.).

Wskazane w uchwale składu połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20 zarzuty wobec prawidłowości postępowań nominacyjnych na urząd sędziego Sądu Najwyższego prowadzonymi przy udziale Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej ustawą nowelizującą z 8 grudnia 2017 r. zostały podzielone też przez Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 6 maja 2021 r., II GOK 2/18, uchylającym uchwałę nr 330/2018 Krajowej Rady Sądownictwa z 28 sierpnia 2018 r. w przedmiocie przedstawienia (nieprzedstawienia) wniosków o powołanie do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Cywilnej. Wyrok ten potwierdza z jednej strony w sposób wiążący dla innych sądów, w tym Sądu Najwyższego, oraz innych organów władzy publicznej, że postępowanie przed Krajową Radą Sądownictwa prowadzące do podjęcia uchwały nr 330/2018 obejmującej wniosek o powołanie do pełnienia urzędu sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Cywilnej było wadliwe w stopniu uzasadniającym jej uchylenie. Z drugiej strony, spowodował on sytuację, w której prezydencki akt powołania sędziego został *ex post* pozbawiony podstawy, która warunkuje jego realizację zgodnie z art. 179 Konstytucji RP. Przepis ten do powołania sędziego

wymaga współistnienia dwóch aktów – wniosku Krajowej Rady Sądownictwa (uchwały) i aktu powołania pochodzącego od Prezydenta RP (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2016 r., III KK 494/15, OSNKW 2016, nr 8, poz. 56). Tożsame stanowisko zostało zajęte przez Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 21 września 2021 r., II GOK 10/18, uchylającym uchwałę nr 331/2018 z 28 sierpnia 2018 r. Krajowej Rady Sądownictwa w przedmiocie przedstawienia (nieprzedstawienia) wniosków o powołanie do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych. Ta druga uchwała Krajowej Rady Sądownictwa została podjęta przez Krajową Radę Sądownictwa i zaskarżona do Naczelnego Sądu Administracyjnego w analogicznym stanie faktycznym, co uchwała Krajowej Rady Sądownictwa nr 330/2018. Wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego w odniesieniu do zaskarżonych uchwał Krajowej Rady Sądownictwa zapadły po wydaniu przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyroku z 2 marca 2021 r., C-824/18 w następstwie pytań prejudycjalnych przedstawionych przez Naczelny Sąd Administracyjny postanowieniami z 21 listopada 2018 r. oraz z 26 czerwca 2019 r.

W powołanym już wcześniej wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 3 lutego 2022 r., skarga nr 1469/20, *Advance Pharma Sp. z o.o. przeciwko Polsce*, stwierdzono, że z powodu udziału w postępowaniu nominacyjnym na urząd sędziego Sądu Najwyższego Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej przepisami ustawy nowelizującej z 8 grudnia 2017 r., interwencji władzy ustawodawczej w toczące się postępowanie nominacyjne w celu pozbawienia praktycznego znaczenia kontroli sądowej wyniku tego postępowania i wręczenia przez Prezydenta RP aktu powołania do pełnienia urzędu sędziego Sądu Najwyższego mimo wcześniejszego wstrzymania przez Naczelny Sąd Administracyjny wykonania uchwały Krajowej Rady Sądownictwa o przedstawieniu kandydatów do powołania do pełnienia urzędu sędziego Sądu Najwyższego i w związku z następczym uchYLENIEM tej uchwały przez Naczelny Sąd Administracyjny, doszło do podważenia legitymacji sądu utworzonego z powołanych w ten sposób sędziów. W konsekwencji Sąd Najwyższy – Izba Cywilna, orzekający w składach złożonych z powołanych w ten sposób sędziów, został

pozbawiony przymiotu sądu ustanowionego ustawą w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPCz, co skutkowało naruszeniem tego postanowienia przez Rzeczpospolitą Polską.

Stanowisko o braku cech sądu, określonych w art. 6 ust. 1 EKPCz, zostało zajęte przez Europejski Trybunał Praw Człowieka także w odniesieniu do Sądu Najwyższego – Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych orzekającego z udziałem sędziów powołanych do tej Izby w analogicznych okolicznościach faktycznych, jak sędziowie powołani do Izby Cywilnej na podstawie uchwały Krajowej Rady Sądownictwa nr 330/2018 (zob. wyrok z 8 listopada 2021 r., skargi nr 49868/19 i 57511/19, *Dolińska-Ficek i Ozimek przeciwko Polsce* oraz wyrok pilotażowy z 23 listopada 2023 r., skarga nr 50849/21, *Wałęsa przeciwko Polsce*). Z uwzględnieniem tego ostatniego wyroku Sąd Najwyższy w postanowieniu z 10 stycznia 2024 r., II PUO 2/24 (OSNP 2024, nr 5, poz. 55) stwierdził, że dokonanie czynności w postaci wydania postanowienia przez Sąd Najwyższy – Izbę Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych nie jest orzeczeniem Sądu Najwyższego w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji. Przesłanką wydania tego orzeczenia było podzielenie stanowiska wyrażonego przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, że Sąd Najwyższy – Izba Kontroli i Spraw Publicznych ze względu na stwierdzone rażące wady w postępowaniach nominacyjnych sędziów powołanych do tej Izby Sądu Najwyższego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie ustawy nowelizującej z 8 grudnia 2017 r., nie jest sądem w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPCz, a w konsekwencji także nie jest sądem w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

We wszystkich tych orzeczeniach, jak również w orzeczeniach dotyczących Trybunału Konstytucyjnego, Europejski Trybunał Praw Człowieka - wykładając pojęcie „sądu ustanowionego ustawą”, o którym stanowi art. 6 ust. 1 EKPCz – odwołał się do wyroku tego Trybunału z 1 grudnia 2020 r., skarga nr 26374, *Guðmundur Andri Ástráðsson przeciwko Islandii*, w którym pracowano test progowy składający się z trzech kryteriów, które należy rozpatrywać łącznie, aby ocenić czy nieprawidłowości w danej procedurze powoływania sędziów były na tyle poważne, że pociągały za sobą naruszenie prawa do sądu ustanowionego ustawą, a także czy władze państwowe utrzymały równowagę między konkurującymi zasadami. Stosując ten test stwierdzono oczywiste naruszenie prawa wewnętrznego, co miało

negatywny wpływ na podstawowe zasady procedury powoływania sędziów do Sądu Najwyższego (także do Trybunału Konstytucyjnego). Powołania na urząd sędziego Sądu Najwyższego dokonano na podstawie rekomendacji Krajowej Rady Sądownictwa (dalej też: „KRS”), ukształtowanej na mocy ustawy nowelizującej z 8 grudnia 2017 r., a więc organu, który nie dawał już wystarczającej rękojmi niezależności od władzy ustawodawczej lub wykonawczej. Trybunał orzekł, że mimo iż wykonanie uchwały KRS – na mocy której rekomendowano wszystkich sędziów Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych do powołania na urzędy sędziowskie, jak również nowych sędziów do Izby Cywilnej – zostało wstrzymane przez Naczelny Sąd Administracyjny, a kwestia ważności tej uchwały nie została dotąd rozstrzygnięta przez ten sąd, Prezydent powołał ich na urząd sędziowski, w sposób jawny okazując brak poszanowania dla praworządności. Działania władzy wykonawczej w procesie powoływania sędziów wskazywały na postawę, którą można określić jako całkowite lekceważenie autorytetu, niezależności i roli sądownictwa. Działania te w sposób oczywisty podejmowano, kierując się ukrytym motywem, jakim było nie tylko wpłynięcie na wynik toczącego się postępowania sądowego, ale także uniemożliwienie prawidłowego zbadania legalności uchwały w przedmiocie przedstawienia wniosku o powołanie kandydatów do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego, a w konsekwencji pozbawienia znaczenia sądowej kontroli uchwały. Miały one na celu zapewnienie, że nominacje sędziowskie zaproponowane przez KRS – organ, nad którym władza wykonawcza i ustawodawcza mają nieograniczoną kontrolę – zostaną zatwierdzone nawet za cenę podważenia autorytetu Naczelnego Sądu Administracyjnego, jednego z najwyższych sądów w kraju, i pomimo ryzyka ustanowienia sądu niezgodnego z prawem. Jako takie, działania te stanowiły rażące naruszenie wymogów rzetelnego procesu w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPCz i były niezgodne z zasadą praworządności. Odnośnie do drugiego kroku testu, Trybunał uznał, że na mocy ustawy nowelizującej z 8 grudnia 2017 r., która pozbawiła gremia sędziowskie prawa do wyboru sędziów zasiadających w KRS – prawa przyznanego im przez dotychczasowe ustawodawstwo i mającego oparcie w standardach międzynarodowych – władza ustawodawcza i wykonawcza uzyskały decydujący wpływ na skład KRS. Ustawa praktycznie usunęła nie tylko dotychczasowy system przedstawicielski,

ale także gwarancje niezależności sądownictwa w tym zakresie. W rezultacie umożliwiło to władzy wykonawczej i ustawodawczej bezpośrednią lub pośrednią ingerencję w procedurę powoływania sędziów, z której możliwości te władze skorzystały. Stwierdzone naruszenia prawa wewnętrznego, wynikające z nieprzestrzegania zasady praworządności, zasady trójpodziału władzy i zasady niezależności sądownictwa, w sposób immanentny skaziły kwestionowaną procedurę powoływania sędziów. Procedura powoływania sędziów, uwidaczniająca nadmierny wpływ władzy ustawodawczej i wykonawczej na powoływanie sędziów, była *per se* niezgodna z art. 6 ust. 1 EKPCz i jako taka stanowiła fundamentalną nieprawidłowość wpływającą negatywnie na cały proces i zagrażającą legitymacji sądu złożonego z tak powołanych sędziów. Odnośnie do trzeciego kroku testu, Trybunał uznał, że brak jest w polskim prawie trybu, który pozwalałby zaskarżyć zarzucane wady procedury powołania sędziów Sądu Najwyższego.

Co do tego ostatniego elementu testu stosowanego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka nadmienić należy, że w stosunku do już powołanych sędziów Sądu Najwyższego w wadliwej procedurze na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej z uwzględnieniem przepisów ustawy nowelizującej z 8 grudnia 2017 r. nadal nie ma odpowiednich przepisów pozwalających zaskarżyć zarzucane wady w postępowaniach nominacyjnych tak powołanych sędziów. Nie uległ bowiem zasadniczej zmianie stan prawny ukształtowany ustawą nowelizującą z 8 grudnia 2017 r. regulującą procedurę nominacyjną na urząd sędziego Sądu Najwyższego. Krajowa Rada Sądownictwa nadal działa w składzie sprzecznym z art. 187 ust. 1 Konstytucji. Obowiązujący art. 44 ustawy z 12 maja 2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 1186) stanowi, że uczestnik postępowania (konkursowego) może odwołać się do Sądu Najwyższego z powodu sprzeczności uchwały Rady z prawem, o ile przepisy odrębne nie stanowią inaczej. Odwołanie nie przysługuje w sprawach indywidualnych dotyczących powołania do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego. W orzecznictwie Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego - z powołaniem się na przepisy Konstytucji oraz obowiązek respektowania wykładni prawa przyjętej w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i wartości jakimi są poszanowanie godności osoby

ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego i praw człowieka, wzajemne zaufanie państw członkowskich, przestrzeganie prawa Unii Europejskiej, lojalna współpraca – przyjęto w prawdzie, że sądowa kontrola uchwał Krajowej Rady Sądownictwa musi być tak ukształtowana, aby zapewnić pełną skuteczność prawu Unii, co prowadziło do wniosku, iż przysługuje środek zaskarżenia (odwołanie) na uchwałę Rady w przedmiocie przedstawienia wniosku o powołanie do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 2 czerwca 2020 r., I NO 192/19, OSNKN 2020, nr 4, poz. 34 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 2 czerwca 2020 r., I NO 192/19, niepubl.), ale kontrola tych uchwał jest sprawowana przez Izbę Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych funkcjonującą w strukturze Sądu Najwyższego, która według przywołanych wcześniej orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie ma cech sądu wynikających z art. 6 ust. 1 EKPCz oraz art. 267 TFUE w zw. z art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE i art. 47 Karty Praw Podstawowych.

Oceny tej nie zmienia też dopuszczenie od 15 lipca 2022 r. tzw. testu niezawisłości i bezstronności sędziego, unormowanego w art. 29 § 4 i n. u.SN, w szczególności dlatego, że zgodnie z powołanym wyżej przepisem okoliczności towarzyszące powołaniu sędziego Sądu Najwyższego – w tym wadliwość procedury nominacyjnej z udziałem Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy nowelizującej z 8 grudnia 2017 r. - nie mogą stanowić, wbrew przywołanemu orzecznictwu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, wyłącznej podstawy zasadności wniosku kierowanego przez stronę, jak również dlatego, że z art. 29 § 15 u.SN wynika, iż w odniesieniu do sędziów powołanych na urząd sędziego Sądu Najwyższego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy nowelizującej z 8 grudnia 2017 r. test mogą prowadzić inni sędziowie powołani na podstawie takiego samego wniosku wadliwie powołanej Krajowej Rady Sądownictwa, co narusza zasadę *nemo iudex in causa sua*, a tym samym standard rzetelnego procesu sądowego. Wniosek ten należy wyprowadzić ze stanowiska zajętego przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z 23 listopada 2023 r., skarga nr 50849/21, *Wałęsa przeciwko Polsce* (pkt 180). Prowadzi to do konkluzji, że obecnie

unormowany tzw. test niezawisłości i bezstronności sędziego w istocie zmierza do podważenia skutków wynikających z powołanych wcześniej orzeczeń wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w stosunku do osób powołanych na urząd sędziego Sądu Najwyższego w okolicznościach tożsamy do ocenionych już w tych orzeczeniach. Trafną ocenę tej regulacji prawnej zawierają m.in. postanowienia Sądu Najwyższego: z 27 lutego 2023 r., II KB 10/22 (OSNK 2023, nr 5-6, poz. 28), z 31 stycznia 2023 r., I ZB 72/22 (niepubl.) oraz z 21 kwietnia 2023 r., III CB 10/23 (niepubl.). Przeprowadzenie tego testu nie jest w ogóle przewidziane w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, w ramach którego rozstrzygane jest zagadnienie prawne (zob. art. 29 § 6 u.SN), pomimo że wydana w takim postępowaniu uchwała wiąże skład orzekający w danej sprawie. Zasadność podniesionych wyżej zastrzeżeń co do przewidzianego w ustawie o Sądzie Najwyższym testu niezawisłości i bezstronności sędziego potwierdza też podjęta przez ustawodawcę nieudana próba nowelizacji przepisów dotyczących tego testu przyjęta ustawą z 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw. Sam więc ustawodawca, mimo orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego – w tym z 14 lipca 2021 r., P 7/20 i 7 października 2021 r., K 3/21 - dostrzegł konieczność dostosowania porządku prawnego dotyczącego prawa do sądu do standardów wynikających z orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Także w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdzono, że wady postępowań nominacyjnych do Sądu Najwyższego przeprowadzonych według zasad ukształtowanych ustawą nowelizującą z 8 grudnia 2017 r. uzasadniają stanowisko, zgodnie z którym Sąd Najwyższy w składzie złożonym z osób powołanych do Sądu Najwyższego według tych reguł nie spełnia kryteriów sądu w rozumieniu art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE i art. 47 Karty Praw Podstawowych (zob. wyrok z 19 listopada 2019 r., *A.K. przeciwko Krajowej Radzie Sądownictwa i CP i DO przeciwko Sądowi Najwyższemu* w połączonych sprawach C-585/18, C-624/18 i C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982, wyrok z 15 lipca 2021 r., *Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, C-791/19, ECLI:EU:C:2021:596, wyrok z 6 października 2021 r., *W.Ż.*, C-487/19, ECLI:EU:C:2021:798 oraz wyrok z 21 grudnia 2023 r., *L.G. przeciwko*

Krajowej Radzie Sądownictwa, C-718/21:ECLI:EU:C:2023:1015). W tym ostatnio wymienionym wyroku jednoznacznie stwierdzono, że niedopuszczalny jest wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym przewidzianym w art. 267 TFUE skierowany przez Sąd Najwyższy (Izbę Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych), w którego składzie byli sędziowie powołani na podstawie uchwały Krajowej Rady Sądownictwa nr 331/2018, gdyż nie posiada on cech sądu określonych w art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych. W powołanym orzeczeniu podzielono ocenę, wyrażoną wcześniej w postanowieniu składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 21 maja 2019 r., III CZP 25/19 (OSNC 2019, nr 10, poz. 99), według której wręczenie i przyjęcie nominacji na urząd sędziego Sądu Najwyższego do Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych odbyło się z rażącym naruszeniem reguł prawa polskiego dotyczących powoływania sędziów, gdyż szczegółowo wskazane w tym uzasadnieniu każde naruszenie samo w sobie stanowiło złamanie najważniejszych zasad rządzących postępowaniem nominacyjnym sędziów w Polsce - w tym wypadku w odniesieniu do sędziów Sądu Najwyższego. Naruszenia te miały nie tylko charakter rażący, ale także intencjonalny i wpisywały się w szerszy kontekst działań podejmowanych w Polsce w celu uniemożliwienia sądowej kontroli uchwał Krajowej Rady Sądownictwa w przedmiocie przedstawienia Prezydentowi RP wniosków o powołanie do pełnienia urzędu sędziego Sądu Najwyższego podjętych po wejściu w życie ustawy o Sądzie Najwyższym, tj. po dniu 3 kwietnia 2018 r. Ocenę tę - odnoszącą się do nominacji na urząd sędziego Sądu Najwyższego do Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych otrzymanej od Prezydenta RP na podstawie wniosku zawartego w uchwale Krajowej Rady Sądownictwa z 28 sierpnia 2018 r., nr 331/2018, której wykonanie zostało wstrzymane postanowieniem zabezpieczającym Naczelnego Sądu Administracyjnego, a następnie uchylonej wyrokiem tego Sądu - należy odnieść także do nominacji na urząd sędziego Sądu Najwyższego otrzymanej w tożsamy sposób okolicznościach na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa zawarty w jej uchwale z 28 sierpnia 2018 r., nr 330/2018 do Izby Cywilnej. W wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 21 grudnia 2023 r., C-718/21, *L.G. przeciwko Krajowej Radzie Sądownictwa* wskazano także, iż dla ocenianej kwestii przesądzające znaczenie ma istnienie ostatecznego wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 8

listopada

2021 r., *Dolińska-Ficek i Ozimek przeciwko Polsce* oraz wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 21 września 2021 r. uchylającego uchwałę Krajowej Rady Sądownictwa nr 331/2018. Analogiczne orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Naczelnego Sądu Administracyjnego – jak wcześniej wskazano w uzasadnieniu – zapadły w odniesieniu do powołań sędziów do Izby Cywilnej Sądu Najwyższego na podstawie wniosków zawartych w uchwale Krajowej Rady Sądownictwa nr 330/2018. Natomiast w wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 7 listopada 2024 r., C-326/23, ECLI:EU:2024:940 wprost uznano, że wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Sąd Najwyższy (Polska) orzekający w składzie jednego sędziego postanowieniem z 15 marca 2023 r. jest niedopuszczalny. Postanowienie o wydanie przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzeczenia prejudycjalnego zostało podjęte w składzie z udziałem SSN Tomasza Szanciło powołanego na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego na podstawie uchwały Krajowej Rady Sądownictwa nr 330/2018 z 28 sierpnia 2018 r. w przedmiocie przedstawienia (nieprzedstawienia) wniosków o powołanie do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Cywilnej. Trybunał Sprawiedliwości wskazał w tym wyroku, że wady, którymi był dotknięty proces zakończony powołaniem sędziego Tomasza Szanciło, są identyczne z tymi, którymi był dotknięty proces powołania sędziów Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, i są same w sobie wystarczające, aby wzbudzić w przekonaniu jednostek uzasadnione i poważne wątpliwości co do niezawisłości i bezstronności tego sędziego, niezależnie od tego, że został powołany do izby, która nie posiada takich samych cech jak Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych. Podkreślił, że okoliczności, które mogą wzbudzić takie wątpliwości o charakterze systemowym, wiążą się co do zasady z indywidualną sytuacją sędziego lub sędziów, którzy występują z wnioskiem na podstawie art. 267 TFUE, a w szczególności z nieprawidłowościami, do których doszło przy powołaniu ich w ramach danego systemu sądownictwa, a nie z przydzieleniem tych sędziów do określonego składu orzekającego. Konkludując stwierdził, że sędzia zasiadający w Izbie Cywilnej, jednoosobowo tworzący skład orzekający, który zwrócił się do Trybunału z wnioskiem

o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w sprawie, nie stanowi „sądu” w rozumieniu art. 267 TFUE, co uzasadniało uznanie wniosku za niedopuszczalny.

Analogiczne orzeczenia Sądu Najwyższego, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej jak w stosunku do sędziów powołanych na urząd sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Cywilnej albo w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych z udziałem Krajowej Rady Sądownictwa w składzie i trybie ukształtowanym ustawą nowelizującą z 8 grudnia 2017 r. zostały wydane w odniesieniu do sędziów powołanych na podstawie tej samej procedury na urząd sędziego Sądu Najwyższego w Izbie Dyscyplinarnej. W szczególności w wyroku z 5 grudnia 2019 r., III PO 7/18 (OSNP 2020, nr 4, poz. 38), wydanym po wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 19 listopada 2019 r. w połączonych sprawach C-585/18, C-624/18 i C-625/18 w sprawie zainicjowanej pytaniami prejudycjalnymi, Sąd Najwyższy orzekł, że Krajowa Rada Sądownictwa w składzie ukształtowanym ustawą nowelizującą z 8 grudnia 2017 r. nie jest ani bezstronna, ani niezależna od władzy ustawodawczej i władzy wykonawczej, a Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego nie spełnia wymogów niezawisłego i bezstronnego sądu. Nie jest więc sądem w rozumieniu art. 47 Karty Praw Podstawowych oraz art. 6 EKPCz i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Takie samo stanowisko zostało zajęte w postanowieniach Sądu Najwyższego z 15 stycznia 2020 r., III PO 8/18 (OSNP 2020, nr 10, poz. 114) i III PO 9/18 (OSNP 2021, nr 2, poz. 21). W uchwale składu połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20 Sąd Najwyższy stwierdził m.in., że punkt pierwszy uchwały – stwierdzający, że nienależyta obsada sądu w rozumieniu art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. albo sprzeczność składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. zachodzi także wtedy, gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana na urząd sędziego Sądu Najwyższego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 3) (pkt 1 uchwały) - ma zastosowanie do orzeczeń wydanych z udziałem sędziów Izby Dyscyplinarnej utworzonej w Sądzie Najwyższym na podstawie ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym

(Dz.U. z 2018 r., poz. 5 ze zm.) bez względu na datę wydania tych orzeczeń (pkt 4 uchwały). Przesłanką rozstrzygnięcia zawartego w punkcie czwartym uchwały, w odniesieniu do orzeczeń wydanych przez Sąd Najwyższy – Izbę Dyscyplinarną, było uznanie, że Izba ta nigdy nie była sądem.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z 22 lipca 2021 r., skarga nr 43447/19, *Reczkowicz przeciwko Polsce*, uznał, że stwierdzone przez ten Trybunał naruszenie prawa krajowego wynikające z nieprzestrzegania zasady podziału władzy i niezależności sądownictwa, w sposób nieodwracalny skaziło procedurę powołania sędziów, ponieważ w konsekwencji tego naruszenia rekomendacja kandydatów na sędziów do Izby Dyscyplinarnej – warunek konieczny powołania przez Prezydenta RP – została powierzona KRS, organowi, który nie zapewnia wystarczającej gwarancji niezależności od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Procedura powoływania sędziów, która uwidacznia nadmierny wpływ władzy ustawodawczej i wykonawczej na powoływanie sędziów, jest *per se* niezgodna z art. 6 ust. 1 EKPCz i jako taka stanowi fundamentalną nieprawidłowość wpływającą negatywnie na cały proces i zagrażającą legitymacji sądu złożonego z tak powołanych sędziów. Naruszenia procedury powoływania sędziów do Izby Dyscyplinarnej były tak poważne, że naruszały samą istotę prawa do „sądu ustanowionego ustawą”. Nie było też procedury, zgodnie z którą można było zakwestionować zarzucane uchybienia w procedurze powoływania sędziów do Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego. Reasumując, według Trybunału doszło do oczywistego naruszenia prawa krajowego, które wywarło negatywny wpływ na podstawowe zasady procedury powoływania sędziów do Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego, ponieważ powołanie nastąpiło na podstawie rekomendacji Krajowej Rady Sądownictwa, ustanowionej na mocy ustawy nowelizującej z 2017 r., tj. organu, który nie dawał już wystarczających gwarancji niezależności od władzy ustawodawczej lub wykonawczej. Nieprawidłowości w procesie powoływania sędziów niweczą legitymację Izby Dyscyplinarnej w takim stopniu, że w następstwie z natury wadliwej procedury powoływania sędziów, nie posiadała ona i nadal nie posiada atrybutów „sądu”, który jest „zgodny z prawem” dla celów wykładni na gruncie art. 6 ust. 1 EKPCz. Wobec tego Trybunał stwierdził, że Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego, która rozpoznawała sprawę skarżącą (w sprawie

rozpoznawanej przez Trybunał), nie była „sądem ustanowionym ustawą”. W związku z tym doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 EKPCz w tym zakresie.

Natomiast w wyroku z 15 lipca 2021 r., *Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, C-791/19, ECLI:EU:C:2021:596, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, że - rozpatrywane łącznie - szczególny kontekst i obiektywne okoliczności, w jakich została utworzona Izba Dyscyplinarna, jej cechy, a także sposób, w jaki zostali powołani jej członkowie, mogą wzbudzić w przekonaniu jednostek uzasadnione wątpliwości co do niepodatności tego organu na czynniki zewnętrzne, w szczególności na bezpośrednie lub pośrednie wpływy polskiej władzy ustawodawczej i wykonawczej, oraz co do jego neutralności względem ścierających się przed nim interesów i prowadzić w ten sposób do braku widocznych oznak niezawisłości lub bezstronności tego organu, co mogłoby podważyć zaufanie, jakie sądownictwo powinno budzić w jednostkach w społeczeństwie demokratycznym i w państwie prawnym. W odniesieniu do Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego w wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 5 czerwca 2023 r., C-204/21 (ECLI:EU:C:2023:442), wydanym na skutek skargi Komisji Europejskiej przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, potwierdzono, że Izbie Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego nie zagwarantowano niezawisłości i bezstronności.

Podkreślić należy, iż w wyżej powołanych orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej odnoszących się do Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego – do której został powołany sędzia Sądu Najwyższego Mariusz Łodko - stwierdzenie, że nie odpowiada ona kryteriom sądu przewidzianym odpowiednio w art. 6 ust. 1 EKPCz i art. 19 ust. 1 akapit drugi w związku z art. 47 Karty Praw Podstawowych m.in. z powodu rażących uchybień w procedurze powoływania sędziów do tej Izby Sądu Najwyższego nastąpiło, mimo że w stosunku do sędziów powołanych do tej Izby, w odróżnieniu od sędziów powołanych w 2018 r. do Izby Cywilnej oraz Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie ustawy nowelizującej z 8 grudnia 2017 r., Naczelny Sąd Administracyjny nie wydał ani postanowienia zabezpieczającego wstrzymującego wykonanie uchwał Krajowej Rady Sądownictwa

zawierających wnioski o powołanie tych sędziów do Sądu Najwyższego, ani też nie uchylił tych uchwał.

W postanowieniu Sądu Najwyższego z 21 stycznia 2022 r., III CO 6/22 (niepubl.) wskazano, że zgodnie z orzecnictwem Trybunału Konstytucyjnego standard konwencyjny nie tylko nie koliduje z normami wyrażonymi w Konstytucji RP, lecz wyznacza swoiste minimum zdatne do zaakceptowania z punktu widzenia wymagań stawianych w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP (zob. np. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z 11 marca 2014 r., K 6/13, OTK-A 2014, nr 3, poz. 29, z 7 września 2004 r., P 4/04, OTK-A 2004, nr 8, poz. 81 i z 19 lutego 2008 r., P 48/06, OTK-A 2008, nr 1 poz. 4). Z kolei w judykaturze Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej podkreśla się, że art. 47 akapit drugi Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej odpowiada art. 6 ust. 1 EKPCz, a poziom ochrony w nim przewidziany nie może być niższy niż gwarantowany art. 6 ust. 1 tej Konwencji, zgodnie z jego wykładnią dokonaną przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (zob. m.in. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej: z 29 lipca 2019 r., *Postępowanie karne przeciwko Massimowi Gambinowi i Shpetimowi Hyce*, C-38/18, ECLI:EU:C:2019:628, pkt 39 i przytoczone tam orzecznictwo; z 19 listopada 2019 r., *A.K. przeciwko Krajowej Radzie Sądownictwa oraz C.P. i D.O. przeciwko Sądowi Najwyższemu*, C-585/18, C-624/18 i C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982; z 26 marca 2020 r., *Erik Simpson przeciwko Radzie Unii Europejskiej i HG przeciwko Komisji Europejskiej*, C-542/18 RX-II i C-543/18 RX-II, ECLI:EU:C:2020:232, pkt 72; z 6 października 2021 r., *W.Ż. (Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych – powołanie)*, C-487/21, ECLI:EU:C:2021:798, pkt 123 oraz z 29 marca 2022 r., C-132/20, *BN, DM, EN przeciwko Getin Noble Bank S.A.*, ECLI:EU:C:2022:235). Zgodnie bowiem z art. 52 ust. 3 Karty Praw Podstawowych w zakresie, w jakim Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w Konwencji, ich znaczenie i zakres są takie same jak praw przyznanych przez tę Konwencję. Przekłada się to na standard sądu, o którym mowa w art. 19 ust. 1 drugi akapit TUE w związku z art. 47 Karty Praw Podstawowych. Powyższe uwagi uzasadniają wniosek, że na gruncie przepisów art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 EKPCz i art. 267 TFUE w zw. z art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE i art. 47 Karty Praw Podstawowych obowiązuje taki sam standard sądu, jako

element gwarantowanego przez wyżej wymienione przepisy prawa do sądu. Zawarte w art. 45 ust. 1 Konstytucji sformułowanie o prawie do rozpatrzenia sprawy przez sąd „właściwy” należy wyklądać jako obejmujące prawo do rozpoznania sprawy przez sąd „ustanowiony ustawą”, według terminologii, którą posługuje się art. 6 ust. 1 EKPCz i art. 47 Karty Praw Podstawowych w zw. z art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 15 września 2023 r., I CSK 747/23, niepubl.).

Uwzględniając powyższe uwagi dotyczące udziału w podjęciu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 10 maja 2023 r., III CZP 71/22 sędziów powołanych na urząd sędziego Sądu Najwyższego przez Prezydenta RP na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa w składzie i w trybie ukształtowanym przepisami ustawy nowelizującej z 8 grudnia 2017 r. – nie negując argumentów jurydycznych wskazanych w jej uzasadnieniu – usprawiedliwiony jest wniosek, że zapadła ona w warunkach nieważności postępowania z przyczyny określonej w art. 379 pkt 4 k.p.c., o czym przesądza wiążąca skład orzekający Sądu Najwyższego w sprawie uchwała połączonych Izby Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20. W wydaniu uchwały z 10 maja 2023 r., III CZP 71/22 uczestniczyli też sędziowie Sądu Najwyższego Mariusz Łodko i Marcin Łochowski przeniesieni do Izby Cywilnej mocą decyzji Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego z jednostek organizacyjnych, odpowiednio: Izby Dyscyplinarnej oraz Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, których ze względu na okoliczności, w których powstały, rzeczywiste funkcje, jakie miały spełniać w tzw. reformie wymiaru sprawiedliwości oraz sposób ich obsady nie można uznać za sąd w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 EKPCz i art. 19 ust. 1 akapit drugi w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Z tych przyczyn – bliżej rozważonych m.in. w postanowieniach Sądu Najwyższego z 15 lutego 2024 r., I CSK 6034/22, niepubl. i I CSK 6303/22, niepubl. - sam udział tych sędziów w składach orzekających Izby Cywilnej Sądu Najwyższego uzasadnia dodatkowo sprzeczność tak obsadzonego Sądu z przepisami prawa, o której mowa w art. 379 pkt 4 k.p.c. Tak ukształtowany skład Sądu Najwyższego w świetle powołanych orzeczeń Sądu Najwyższego, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie spełniał kryteriów wymaganych od

sądu określonych odpowiednio w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 EKPCz oraz w art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych. Cechy te powinien spełniać nie tylko Sąd Najwyższy orzekający w sprawie wywołanej wniesionym środkiem zaskarżenia, ale także rozpoznający zagadnienie prawne. W szczególności przy rozpoznawaniu zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Najwyższy przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej, zgodnie z powołanym już wcześniej art. 398¹⁷ § 2 k.p.c. Sąd Najwyższy jest związany stanowiskiem zajętym w uchwale powiększonego składu tego Sądu. Tym samym tak podjęta uchwała kształtuje bezpośrednio sposób wykładni przepisów prawa przez Sąd Najwyższy rozpoznający skargę kasacyjną, co wpływa bezpośrednio na sposób rozstrzygnięcia sprawy pomiędzy stronami postępowania sądowego, w której przy rozpoznawaniu środka zaskarżenia Sąd Najwyższy przekazał zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego. Z tych, wyżej wskazanych względów podjęta uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 10 maja 2023, III CZP 71/22 nie może być uznana za orzeczenie wywołujące w dalszym postępowaniu kasacyjnym skutki z art. 398¹⁷ § 2 k.p.c. W przeciwnym wypadku, w zakresie w jakim tak podjęta uchwała wiązałaby skład orzekający przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej ograniczałoby to w sposób istotny prawo do sądu w kształcie określonym w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 EKPCz oraz w art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zaakceptowano w oparciu o stanowisko zajęte w wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 6 października 2021 r., W.Ż., C-487/19, ECLI:EU:C:2021:798 rozwiązanie pozwalające uznać przesłankowo w rozstrzyganej sprawie przez Sąd Najwyższy, że rozstrzygnięcie organu, który nie spełnia cech sądu, nie jest orzeczeniem sądu (uznające je za prawnie niebyłe). Dotyczy to w szczególności takiej sytuacji, w której na skutek takiego rozstrzygnięcia wydanego w wadliwym składzie w sądzie ostatniej instancji doszłoby do nieodwracalnego naruszenia prawa stron do sądu w kształcie określonym w art. 45 ust. 1 Konstytucji, art. 6 ust. 1 EKPCz, czy też w art. 19 ust. 1 akapit drugi w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z 26 października 2022 r., II CSKP 556/22, z 10 stycznia 2024 r., II PUO 2/24, OSNP 2024, nr 5, poz. 55,

z 15 lutego 2024 r.: I CSK 4343/22, I CSK 5052/22, I CSK 5970/22 i CSK 6303/22, z 12 kwietnia 2024 r., II CSKP 1869/22, z 9 maja 2024 r., II CSKP 1483/22, z 8 listopada 2024 r., II CSKP 1211/22 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 24 kwietnia 2024 r., II PSKP 21/23, OSNP 2024, nr 12, poz. 117). Ze względu na stanowisko zajęte w powołanych wyżej orzeczeniach Sądu Najwyższego zbędne było dalsze zawieszenie postępowania kasacyjnego w oczekiwaniu na wynik postępowań toczących się przed Sądem Najwyższym oraz Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawach wskazanych w postanowieniu Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2023 r. zawieszającym postępowanie kasacyjne.

Za nietrafne przy tym uznać należy stanowisko, zgodnie z którym przy rozpoznawaniu zagadnień prawnych przez Sąd Najwyższy obowiązuje inny, a ściślej rzecz ujmując niższy standard sądu, niż w pozostałych sprawach rozpoznawanych przez ten Sąd. Także przy rozpoznawaniu zagadnień prawnych Sąd Najwyższy powinien odpowiadać cechom sądu określonym w art. 45 ust. 1 Konstytucji, a w konsekwencji – z uwagi na tożsamość tych cech sądu - w art. 6 ust. 1 EKPCz oraz art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych. Z tych przyczyn sędziowie wyznaczeni do rozpoznania zagadnień prawnych powinni także podlegać na ogólnych zasadach procedurze wyłączenia ich od rozpoznania sprawy, w której ze względu na występujące w nich strony albo przedmiot rozstrzyganych zagadnień prawnych ich bezstronność może wywoływać uzasadnione wątpliwości. Uchwały Sądu Najwyższego zwłaszcza w składach powiększonych, które mocą decyzji składu orzekającego Sądu Najwyższego mogą mieć albo z mocy ustawy mają moc zasady prawnej, w znacznie większy sposób wpływają na orzecznictwo Sądu Najwyższego, a w konsekwencji także sądów powszechnych niż orzeczenia tego Sądu wydane w jednostkowych sprawach wydanych na skutek rozpoznania środków zaskarżenia (skargi kasacyjnej, zażalenia, skargi o wznowienie postępowania itp.). Z tych przyczyn Sąd Najwyższy rozpoznający zagadnienia prawne musi także spełniać wszystkie kryteria ustrojowe wymagane od sądu.

Zarządzenia wydane w ramach kompetencji przysługujących Prezesowi Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej (wydane w zastępstwie Prezesa Sądu Najwyższego przez Przewodniczącego Wydziału III Izby Cywilnej) o wyznaczeniu składu do rozpoznania zagadnienia prawnego o sygn. akt

III CZP 71/22 pomijały powołane wcześniej w uzasadnieniu orzeczenia Sądu Najwyższego, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej odnoszące się do konsekwencji uczestniczenia w składach Sądu Najwyższego sędziów powołanych na urząd sędziego tego Sądu w wadliwej procedurze nominacyjnej ukształtowanej ustawą nowelizującą z 8 grudnia 2017 r. Z tego względu doszło do wydania uchwały powiększonego składu Sądu Najwyższego w przedmiocie przekazanego zagadnienia prawnego w postępowaniu dotkniętym nieważnością postępowania oraz w składzie niezgodnym z art. 45 ust. 1 Konstytucji, art. 6 ust. 1 EKPCz oraz art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE w zw. z art. 47 Karty Praw Podstawowych. W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy postanowieniem z 27 listopada 2024 r., po podjęciu zawieszonego wcześniej postępowania kasacyjnego, uchylił swoje postanowienie z 28 kwietnia 2021 r., sygn. akt II CSKP 24/21 (pkt 2) o przedstawieniu zagadnienia prawnego do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi orzekającemu Sądowi Najwyższemu i odniósł się to tego zagadnienia we własnym zakresie przy ocenie zarzutów wypełniających podstawę skargi kasacyjnej.

II. Skarga kasacyjna nie jest zasadna, gdyż Sąd drugiej instancji wydając wyrok zaskarżony skargą kasacyjną nie naruszył przepisów prawa materialnego powołanych w podstawie skargi kasacyjnej.

Zgodnie z art. 39 ust. 1 p.a.s.c. unieważnienia aktu stanu cywilnego dokonuje sąd w postępowaniu nieprocesowym, jeżeli akt ten stwierdza zdarzenie niezgodne ze stanem faktycznym lub stwierdzono uchybienia, które zmniejszają jego moc dowodową. W orzecznictwie Sądu Najwyższego jeszcze na gruncie poprzednio obowiązujących przepisów ustawy z 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego wyjaśniono, że postępowanie procesowe o ustalenie nieistnienia małżeństwa jest właściwe wówczas, gdy istnieje akt małżeństwa i zostały złożone oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, tj. zdarzenie zarejestrowane w akcie małżeństwa nie jest nieprawdziwe, lecz podnoszona jest kwestia, czy mimo złożenia tych oświadczeń małżeństwo zostało zawarte w rozumieniu art. 1 k.r.o. z powodu niespełnienia wymagań określonych w tym przepisie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 7 października 1966 r., I CR 452/65 niepubl. oraz wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2007 r., II CSK 349/07, niepubl.). Niezgodność akt

stanu cywilnego z prawdą, uzasadniająca wszczęcie postępowanie nieprocesowego o unieważnienie aktu stanu cywilnego, polega na niezgodności stwierdzonego w akcie zdarzenia z rzeczywistością. W szczególności niezgodność taka może polegać na stwierdzeniu w akcie stanu cywilnego urodzenia się dziecka, zawarcia małżeństwa lub zgonu określonej osoby, które w rzeczywistości nie miały miejsca (uchwała Sądu Najwyższego z 10 maja 1994 r., III CZP 65/94, OSNC 1994, nr 12, poz. 231). Innymi słowy, gdy unieważnienia małżeństwa w postępowaniu nieprocesowym jest możliwe wtedy, gdy kwestionuje się sam fakt zawarcia małżeństwa, a w konsekwencji, jeżeli sam akt małżeństwa jest nieprawdziwy, czyli nieprawdą jest jakoby osoby w nim wymienione złożyły oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 15 lutego 1963 r., II CR 527/62, OSNC 1964, nr 5, poz. 96). Można unieważnić akt stanu cywilnego jedynie wówczas, gdy stwierdza on niezgodnie z prawdą tzw. zdarzenia podstawowe, kreujące stan cywilny i powodujące sporządzenie aktu stanu cywilnego np. sam fakt urodzenia dziecka (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2007 r., IV CSK 287/07, OSNC-ZD 2008, nr 3, poz. 89). Tymczasem powód w zainicjowanym postępowaniu nie kwestionował samego faktu złożenia przez strony oświadczeń o zawarciu związku małżeńskiego przed duchownym oraz o wyrażeniu przez nich jednocześnie woli, aby podlegało ono prawu polskiemu zarzucał jednak, że nie zostały spełnione warunki wynikające z przepisów prawa, których spełnienie warunkowało zawarcie ważnego związku małżeńskiego w formie wyznaniowej określonej w art. 1 § 2 k.r.o.

W dniu 28 lipca 1993 r. doszło do podpisania konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą, który wszedł w życie po jego opublikowaniu (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318) w dniu 26 kwietnia 1998 r. W art. 10 ust. 1 Konkordatu przewidziano, że od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli: (1) między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego, (2) złożą oni przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenie woli dotyczące wywarcia takich skutków i (3) zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek przekazany urzędowi stanu cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powodu

siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny. W art. 10 ust. 6 Konkordatu przewidziano, że celem wprowadzenia w życie niniejszego artykułu dokonane zostaną konieczne zmiany w prawie polskim. W wykonaniu tego zobowiązania doszło do zmiany ustawy z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy ustawą z 24 lipca 1998 r. o zmianie ustawy kodeks rodzinny i opiekuńczy, kodeks postępowania cywilnego, prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 117, poz. 757), która weszła w życie z dniem 15 listopada 1998 r. W następstwie tych zmian art. 1 k.r.o. przewiduje dwie formy zawarcia małżeństwa – cywilną (art. 1 § 1 k.r.o.) oraz wyznaniową (art. 1 § 2 k.r.o.). To drugie z nich może być zawarte, jeżeli ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa regulująca stosunki między państwem a kościołem albo innym związkiem wyznaniowym przewiduje możliwość wywołania przez związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu tego kościoła albo innego związku wyznaniowego takich skutków, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego (art. 1 § 3 k.r.o.). Zgodnie z art. 1 § 2 k.r.o., małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego. Jednocześnie art. 8 k.r.o. uszczegółowił warunki zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej. Według art. 8 k.r.o. – w brzmieniu obowiązującym w okresie od dnia 29 grudnia 2007 r. do dnia 6 grudnia 2008 r. - duchowny, przed którym zawierany jest związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego, nie może przyjąć oświadczeń przewidzianych w art. 1 § 2 - bez uprzedniego przedstawienia mu zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, sporządzonego przez kierownika urzędu stanu cywilnego (§ 1). Niezwłocznie po złożeniu oświadczeń, o których mowa w § 1, duchowny sporządza zaświadczenie stwierdzające, że oświadczenia zostały złożone w jego obecności przy zawarciu związku małżeńskiego podlegającego

prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego. Zaświadczenie to podpisują duchowny, małżonkowie i dwaj pełnoletni świadkowie obecni przy złożeniu tych oświadczeń (§ 2). Według zaś art. 8 § 3 k.r.o., zaświadczenie, o którym mowa w § 2, wraz z zaświadczeniem sporządzonym przez kierownika urzędu stanu cywilnego na podstawie art. 4¹ § 1 duchowny przekazuje do urzędu stanu cywilnego przed upływem pięciu dni od zawarcia małżeństwa; nadanie jako przesyłki poleconej w polskiej placówce pocztowej operatora publicznego jest równoznaczne z przekazaniem do urzędu stanu cywilnego. Jeżeli zachowanie tego terminu nie jest możliwe z powodu siły wyższej, bieg terminu ulega zawieszeniu przez czas trwania przeszkody. Z przepisem tym powiązany był art. 61a p.a.s.c. z 1986 r. obowiązujący w wyżej wskazanym okresie, zgodnie z którym podstawą sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jest zaświadczenie sporządzone zgodnie z art. 8 § 2 tego Kodeksu, przekazane do urzędu stanu cywilnego (ust. 1). Akt małżeństwa sporządza się niezwłocznie, nie później niż w następnym dniu roboczym po dniu, w którym do urzędu stanu cywilnego nadeszły dokumenty określone w ust. 1. Jako datę zawarcia małżeństwa wpisuje się datę złożenia oświadczeń przewidzianych w art. 1 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (ust. 2). Kierownik urzędu stanu cywilnego odmawia sporządzenia aktu małżeństwa, jeżeli dokument, o którym mowa w ust. 1, przekazano do urzędu stanu cywilnego po upływie terminu określonego w art. 8 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (ust. 5). W myśl tych przepisów podstawę sporządzenia aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego powinno stanowić zaświadczenie spełniającego wymagania określone w art. 8 § 2 k.r.o., przekazane do tego urzędu w terminie wskazanym w art. 8 § 3 k.r.o. Analogiczne przepisy zawiera obowiązujący obecnie art. 87 p.a.s.c.

W piśmiennictwie prawniczym wyrażono niejednolite stanowiska dotyczące charakteru prawnego czynności kierownika urzędu stanu cywilnego polegającej na sporządzeniu aktu małżeństwa po zawarciu małżeństwa w formie wyznaniowej. Według jednego z nich, sporządzenie przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa jest przesłanką materialnoprawną zawarcia związku małżeńskiego w formie wyznaniowej i z tej przyczyny ma charakter konstytutywny. Według kolejnego, sporządzenie aktu małżeństwa nie ma charakteru konstytutywnego, ale

stanowi dopełnienie koniecznej przesłanki dla powstania stosunku prawnego (zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej) i jej wstecznej skuteczności. Wyrażono też stanowisko, zgodnie z którym sporządzenie aktu małżeństwa ma charakter deklaratoryjny.

Z przedstawionymi wyżej stanowiskami prezentowanymi w piśmiennictwie prawniczym dotyczącymi charakteru prawnego czynności kierownika urzędu stanu cywilnego polegającej na sporządzeniu aktu małżeństwa jest ściśle powiązane zagadnienie dotyczące charakteru terminu określonego w art. 8 § 3 k.r.o. i skutków wynikających z jego niedochowania. Przy założeniu konstytutywnego charakteru czynności sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa, przyjmuje się, że termin określony w art. 8 § 3 k.r.o. ma charakter zawity (prekluzyjny). Jego uchybienie powoduje, że małżeństwo nie zostaje zawarte nawet wtedy, gdy kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Przy założeniu, że sporządzenie aktu małżeństwa nie ma charakteru konstytutywnego, lecz stanowi jedynie konieczne dopełnienie skutku złożenia oświadczeń woli nupturientów przez stworzenie dokumentu będącego wyłącznym dowodem zawarcia małżeństwa, przypisuje się uchybieniu temu terminowi mniej doniosłe znaczenie. Niedotrzymanie tego terminu powoduje konieczność odmowy sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa. Zaświadczenie to, które powinno być przekazane do urzędu stanu cywilnego w określonym przepisem art. 8 § 3 k.r.o. terminie, stanowi bowiem element składowy konstytutywnej przesłanki zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej, bez sporządzenia, którego nie zostanie sporządzona czynność kończąca zawieranie małżeństwa w formie wyznaniowej w postaci aktu małżeństwa. Dotyczy to również istotnych braków w zaświadczeniu, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o., przekazanych przez duchownego np. braków podpisów, które nie podlegają sanowaniu, co w konsekwencji powinno skutkować odmową sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa. W takim wypadku nie można przyjąć, aby zostało zawarte małżeństwo wyznaniowe przed duchownym (w rozumieniu art. 1 § 2 k.r.o.). W konsekwencji nie można także żądać sądowego ustalenia istnienia małżeństwa. Wyrok sądu nie może bowiem zastąpić braku polegającego na niesporządzeniu aktu małżeństwa. W razie jednak dopełnienia tej czynności nie

można żądać ustalenia nieistnienia małżeństwa (art. 2 k.r.o.). Według kolejnego stanowiska, czynność kierownika urzędu stanu cywilnego polegająca na sporządzeniu aktu małżeństwa ma charakter jedynie deklaratoryjny. W konsekwencji istnieje możliwość żądania sądowego ustalenia istnienia małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej w sytuacji, w której kierownik urzędu stanu cywilnego odmówi sporządzenia aktu małżeństwa, którego sporządzenie nie jest konieczną przesłanką zawarcia związku małżeńskiego w formie wyznaniowej. Zatem termin na przekazanie przez duchownego zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 3 k.r.o., ma charakter jedynie instrukcyjny. Również bez znaczenia jest okoliczność czy zaświadczenie przekazane do urzędu stanu cywilnego przez duchownego spełnia wymagania określone w przepisach ustawowych, a nawet czy w ogóle zostało ono sporządzone i przekazane do urzędu stanu cywilnego.

W szczególności w stanowisku zakładającym konstytutywny charakter czynności kierownika urzędu stanu cywilnego sporządzenia aktu małżeństwa w razie zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej przyjmuje się, że termin wynikający z art. 8 § 3 k.r.o. ma charakter zawity, co potwierdza konstrukcja przewidująca zawieszenie jego biegu z powodu siły wyższej. Taki charakter tego terminu gwarantuje pewność prawa. Aczkolwiek art. 1 § 2 k.r.o. nie wymienia pięciodniowego terminu prekluzyjnego zawiadomienia urzędu stanu cywilnego o wyrażeniu przez nupturientów woli zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej podlegającego prawu polskiemu jako przesłanki zawarcia małżeństwa, to należy przyjąć, iż przesłanka istnienia związku małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej w postaci sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa obejmuje także wymaganie przekazania do urzędu stanu cywilnego zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o., w zawitym terminie 5 dni przewidzianym w art. 8 § 3 k.r.o. Jeżeli zachowanie tego terminu nie jest możliwe z powodu siły wyższej, jego bieg ulega zawieszeniu przez czas trwania przeszkody. Gdyby zatem kierownik urzędu stanu cywilnego sporządził akt małżeństwa mimo nieusprawiedliwionego siłą wyższą opóźnienia w przekazaniu zaświadczenia stwierdzającego złożenie oświadczeń, o których mowa w art. 1 § 2 k.r.o., małżeństwo nie zostałoby zawarte (*matrimonium non existens*). Istniałaby wówczas podstawa do wytoczenia na podstawie art. 2 k.r.o. powództwa o ustalenie nieistnienia małżeństwa. Do takiego

wniosku prowadzi wykładnia art. 1 k.r.o. w zw. z art. 8 k.r.o., art. 87 ust. 5 zd. 2 p.a.s.c. (poprzednio art. 61a ust. 5 p.a.s.c. z 1986 r.) oraz przepisów art. 10 ust. 1 pkt 1 Konkordatu. Wskazuje się przy tym na wadliwą redakcję przepisu określającego konieczne warunki wytoczenia powództwa o ustalenie nieistnienia małżeństwa przez odwołanie się do niezachowania postanowień określających przesłanki zawarcia (istnienia) małżeństwa (jest nim obecnie art. 2 k.r.o.), który powinien albo następować po wszystkich tych przepisach, które zawierają określenie przesłanek istnienia małżeństwa (wymaganie zachowania terminu pięciodniowego przewiduje dopiero art. 8 § 3 k.r.o.), albo jednoznacznie wskazywać wszystkie te przepisy, które zawierają określenie przesłanek istnienia małżeństwa. Sporządzenie aktu małżeństwa dopełnia konstytutywny skutek oświadczenia woli nupturientów o zawarciu małżeństwa w formie wyznaniowej z mocą wsteczną (*ex tunc*), tj. od chwili oświadczenia w obecności duchownego woli zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu (art. 1 § 2 zd. drugiej k.r.o.). Sporządzenie aktu małżeństwa zawieranego w formie wyznaniowej stanowi przesłankę istnienia małżeństwa (ma znaczenie konstytutywne). Zaświadczenie sporządzane przez duchownego, stwierdzające, że dodatkowe oświadczenia nupturientów zostały złożone i podpisane m.in. przez małżonków (art. 8 § 2 k.r.o.) nie jest elementem formy oświadczeń woli jednoczesnego (z zawarciem małżeństwa wyznaniowego) wstąpienia w związek małżeński podlegający prawu polskiemu. Zaświadczenie takie ma znaczenie deklaratoryjne i dowodowe. Stanowi dla kierownika urzędu stanu cywilnego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 k.r.o. (por. J. Ignatowicz. M. Nazar „Prawo rodzinne”, Warszawa 2016, str. 197-202).

Według stanowiska, zgodnie z którym sporządzenie aktu małżeństwa nie ma charakteru konstytutywnego, lecz stanowi jedynie przesłankę konieczną, której brak powoduje niezawarcie małżeństwa,) sporządzany przez kierownika urzędu stanu cywilnego akt małżeństwa ma wyłącznie charakter deklaracyjny i spełnia podobną funkcję dowodową (art. 4 p.a.s.c. z 1986 r. i art. 3 p.a.s.c.), jak inne akta stanu cywilnego. W szczególności z art. 10 ust. 1 pkt 3 Konkordatu wynika tylko obowiązek sporządzenia aktu małżeństwa, a nie jego konstytutywny charakter. Treść tego przepisu nie przesądza jednak czy rejestracja ta ma mieć charakter deklaratoryjny,

czy też ma pełnić tylko funkcje dowodowe. Cel i *intentio legis* (Konkordatu, jak i prawa polskiego) osiąga się więc przez przyznanie czynności sporządzenia aktu małżeństwa charakteru przesłanki koniecznej, której brak powoduje niezawarcie małżeństwa świeckiego według przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Artykuł 2 § 1 k.r.o. przewiduje tylko dwa dodatkowe odrębne w czasie i miejscu zdarzenia: złożenie przez mężczyznę i kobietę, którzy zawierają małżeństwo wyznaniowe, oświadczeń wyrażających wolę jednoczesnego zawarcia małżeństw cywilnego, oraz sporządzenie przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa. Oświadczenia te muszą być złożone w obecności duchownego. W przepisach k.r.o. uregulowano sposób utrwalenia tych oświadczeń w ten sposób, że niezwłocznie po złożeniu tych oświadczeń duchowny sporządza pisemne zaświadczenie potwierdzające, że zostały one złożone w jego obecności przy zawarciu małżeństwa wyznaniowego. Zaświadczenie to, którego formę sporządzenia reguluje przepis art. 8 § 2 k.r.o., podpisują duchowny, małżonkowie oraz pełnoletni świadkowie obecni przy złożeniu oświadczeń. Zaświadczenie to stanowi podstawę sporządzenia aktu małżeństwa (art. 61a p.a.s.c. z 1986 r.) i spełnia ono analogiczną funkcję jak protokoły, gdy małżeństwo jest zawierane przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, poza lokalem urzędu stanu cywilnego albo przed konsulem. Z art. 1 § 2 zd. drugie k.r.o. wynika fikcja prawna, że z chwilą sporządzenia aktu małżeństwa małżeństwo uznaje się za zawarte w chwili złożenia oświadczeń przed duchownym. Sporządzenie aktu małżeństwa jest koniecznym następstwem dokonania czynności określonych w początkowej części art. 1 § 2 k.r.o. Zaświadczenie sporządzane przez duchownego ma umożliwić ustalenie czy zostały spełnione przewidziane we właściwych przepisach wymagania, dotyczące złożenia oświadczeń przewidzianych w art. 1 § 2 k.r.o. Podstawę sporządzenia aktu małżeństwa, według art. 61a p.a.s.c. z 1986 r., może stanowić zaświadczenie spełniające wszystkie wymagania określone w art. 8 § 2 k.r.o. Kierownik urzędu stanu cywilnego nie może sporządzić aktu małżeństwa, jeśli informację o zdarzeniu określonym w art. 1 § 2 *in principio* k.r.o. otrzymał w inny sposób niż określony w przepisach ustawowych. Jeżeli kierownik urzędu stanu cywilnego stwierdzi, że zaświadczenie nie odpowiada warunkom ustawowym albo nie został zachowany

termin do jego przekazania do urzędu stanu cywilnego ma obowiązek odmówić sporządzenia aktu małżeństwa.

Konsekwencją takiej oceny jurydycznej charakteru czynności kierownika urzędu stanu cywilnego sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej jest to, że ujmuje się wąsko przesłanki uzasadniające powództwo o ustalenie nieistnienia małżeństwa z powodu niespełnienia jednej z przesłanek skutecznego zawarcia związku małżeńskiego w formie wyznaniowej, do których nie zalicza się zachowanie pięciodniowego terminu przewidzianego w art. 8 § 3 k.r.o. oraz sporządzenia aktu małżeństwa na podstawie zaświadczenia spełniającego wymagania określone w art. 8 § 2 k.r.o. Są nimi jedynie: odmiennosc płci nupturientów, złożenie zgodnych oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński, jednoczesna obecność osób zamierzających zawrzeć małżeństwo, złożenie oświadczeń, aby zawarcie związku zgodnego z prawem wewnętrznym kościoła (związku wyznaniowego) było równocześnie zawarciem małżeństwa podlegającego prawu polskiemu, złożenie tych oświadczeń przed duchownym w rozumieniu art. 1 § 2 k.r.o., brak ograniczeń przewidzianych w art. 1 § 3 k.r.o. oraz sporządzenie przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa. Z niezachowaniem wymagań dotyczących zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o., oraz terminu określonego w art. 8 § 3 k.r.o. nie łączy art. 2 k.r.o. sankcji w postaci nieistnienia małżeństwa. Sankcją niezachowania tych wymagań określonych w tych przepisach jest odmowa sporządzenia aktu małżeństwa, a nie nieistnienie lub unieważnialność małżeństwa, bowiem obowiązujące przepisy wyczerpująco wyliczają sytuacje, w których może wchodzić jedna z tych sankcji (art. 2 i 17 k.r.o.). Gdyby kierownik urzędu stanu cywilnego sporządził mimo niespełnienia tych wymagań akt małżeństwa nie podlegałby on także unieważnieniu na podstawie art. 30 p.a.s.c. z 1986 r. Argumenty te podważają tezę, że w przypadku zawarcia małżeństw w formie wyznaniowej sporządzenie aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego ma charakter konstytutywny, stanowiąc jedną z materialnoprawnych przesłanek zawarcia małżeństwa. Świadczy to również o braku spójności między art. 1 § 2 k.r.o. i pozostałymi przepisami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz przepisami ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego. Potwierdza to także terminologia stosowana w tych przepisach dotyczących

zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej, w których mowa o „zawartym małżeństwie” oraz „małżonkach” (art. 8 § 2 k.r.o., art. 61a ust. 1 p.a.s.c. z 1986 r.), a nie „o osobach zawierających małżeństwo” (art. 7 § 3 k.r.o., art. 62 ust. 1 p.a.s.c. z 1986 r.), „osobach wstępujących w związek małżeński” (art. 17 p.a.s.c. z 1986 r.) lub „przyszłych małżonkach” (art. 59, art. 60 p.a.s.c. z 1986 r.). Odnosnie do terminu określonego w art. 8 § 3 k.r.o. wskazuje się, że niedopuszczalne powinno być uzależnienie wywołania określonych skutków prawnych – wynikających z zawarcia małżeństwa – dotyczących w tym przypadku nupturientów od zachowania innych osób. Za takim kierunkiem wykładni przemawiają także argumenty wynikające z wykładni systemowej, skoro zaświadczenie przewidziane w art. 8 § 3 k.r.o. powinno być przekazane do urzędu stanu cywilnego przed upływem pięciu dni „od dnia zawarcia małżeństwa” (por. A. Mączyński, „Znaczenie prawne aktu małżeństwa w świetle kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa o aktach stanu cywilnego” w Księża Pamiątkowa ofiarowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu. Red. Maksymilian Pazdan, Katowice 2000, str. 293 i nast. oraz „System Prawa Prywatnego”, tom 11, „Prawo rodzinne i opiekuńcze”, Warszawa 2014 r., str. 144-147).

Prezentowane jest też stanowisko, że sporządzenie aktu małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej ma wyłącznie charakter deklaracyjny. Nie jest więc przesłanką istnienia skutków cywilnych małżeństwa wyznaniowego. W konsekwencji nie jest też przesłanką istnienia skutków cywilnych małżeństwa wyznaniowego przekazanie przez duchownego do urzędu stanu cywilnego, przed upływem pięciu dni od zawarcia małżeństwa, zaświadczenia stwierdzającego, że oświadczenia zostały złożone w jego obecności przy zawarciu małżeństwa podlegającego prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego, wraz z zaświadczeniem sporządzonym przez kierownika urzędu stanu cywilnego na podstawie art. 4¹ § 1 k.r.o. (art. 8 § 3 k.r.o. oraz art. 87 ust. 4 i 5 p.a.s.c.). Skutki cywilne powstają mimo braku aktu małżeństwa, który jest jedynie kwalifikowanym dowodem zawarcia małżeństwa. Mimo braku aktu małżeństwa osoby mające w tym interes prawny, a więc przede wszystkim małżonkowie, którzy zawarli małżeństwo wyznaniowe mogą wystąpić z powództwem o ustalenie istnienia małżeństwa, a ściślej o ustalenie istnienia skutków cywilnych małżeństwa

wyznaniowego, a prawomocne orzeczenie sądu uwzględniające powództwo stanowi podstawę sporządzenia aktu małżeństwa. W konsekwencji, jeżeli kierownik urzędu stanu cywilnego sporządzi akt małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 k.r.o. mimo przekroczenia przez duchownego terminu pięciu dni, taki akt nie podlega unieważnieniu na podstawie art. 39 ust. 1 p.a.s.c. Termin określony w art. 8 § 3 k.r.o. ma więc jedynie charakter porządkowy. Wskazuje się przy tym *de lege ferenda* na konieczność zmiany przepisu art. 87 ust. 5 zd. 2 p.a.s.c. (poprzednio art. 61a ust. 5 p.a.s.c. z 1986 r.) (por. K. Pietrzykowski, „Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz” 2020 r.).

Ocena charakteru czynności polegającej na sporządzeniu przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa, była przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego w wyroku z 3 marca 2004 r., III CK 346/02 (OSP 2005, nr 2, poz. 23), w którym uznano, że aktowi małżeństwa sporządzanemu w wypadku zawarcia związku wyznaniowego ze skutkami cywilnoprawnymi nadano inne znaczenie niż aktowi małżeństwa zawieralnemu przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego. Decydujące znaczenie dla wywarcia skutków cywilnoprawnych małżeństwa zawartego w trybie przewidzianym w art. 1 § 2 k.r.o. ma chwila sporządzenia aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego. Sporządzenie aktu małżeństwa jest bowiem kolejną i niezbędną przesłanką zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej, podlegającego prawu polskiemu. Zaświadczenie dostarczone po upływie terminu nie może stanowić podstawy sporządzenia aktu małżeństwa (art. 61a ust. 5 p.a.s.c. z 1986 r.). Sąd Najwyższy nie zgodził się z wyrażanymi w piśmiennictwie prawniczym poglądami, że w świetle przepisów o konkordatowej formie zawarcia małżeństwa sporządzenie aktu małżeństwa nie jest zdarzeniem prawnym o charakterze konstytutywnym i że jego znaczenie polega wyłącznie na dopełnieniu skutku złożenia oświadczeń przez „stworzenie dokumentu będącego wyłącznym dowodem zawarcia małżeństwa”, jak ma to miejsce w razie zawarcia małżeństwa w formie cywilnej. Zatem obowiązek wpisania zawarcia małżeństwa w aktach stanu cywilnego, stosownie do uregulowania zawartego w art. 10 ust. 1 pkt 3 Konkordatu i art. 1 § 2 w zw. z art. 8 § 3 k.r.o. i art. 61 p.a.s.c. z 1986 r., zawiera niewątpliwie element konstytutywny. Dopiero od chwili zarejestrowania małżeństwa w aktach stanu cywilnego powstaje bowiem skutek

w postaci zawarcia małżeństwa w dacie złożenia przez nupturientów, przed duchownym, odpowiednich oświadczeń woli. Ma on zatem, z woli ustawodawcy, charakter konstytutywny dlatego, że dopiero od tej chwili małżeństwo „o podwójnym skutku” może być uważane za skutecznie zawarte i że o jego mocy wstecznej można mówić dopiero z chwilą sporządzenia aktu małżeństwa. Natomiast w postanowieniu Sądu Najwyższego z 16 listopada 2005 r., V CK 325/05 (niepubl.) uznano, że pięciodniowy termin z art. 8 § 3 k.r.o. jest terminem prekluzyjnym, którego nie można dowolnie przedłużać. Skutkiem niedochowania tego terminu co do przekazania do urzędu stanu cywilnego dokumentów stwierdzających zawarcie małżeństwa bez wykazania siły wyższej jest odmowa kierownika urzędu stanu cywilnego sporządzenia cywilnego aktu zawarcia małżeństwa (art. 61a ust. 5 p.a.s.c.).

Odnosząc się do przedstawionych wcześniej rozbieżności w piśmiennictwie należy odrzucić stanowisko, według którego sporządzenie przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa w razie zawarcia małżeństwa wyznaniowego ma charakter wyłącznie deklaracyjny, a w konsekwencji, że termin z art. 8 § 3 k.r.o. do przekazania do urzędu stanu cywilnego zaświadczenia, o którym w art. 8 § 2 k.r.o., ma wyłącznie charakter instrukcyjny (porządkowy). Przeciwno takiej wykładni przemawia treść art. 1 § 2 k.r.o., w którym w odróżnieniu od treści art. 1 § 1 k.r.o., określającego przesłanki zawarcia małżeństwa w formie cywilnej, wskazano nie tylko na złożenie przez mężczyznę i kobietę zawierających związek małżeński podlegający prawu wewnętrznego kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu, ale również na konieczność sporządzenia „następnie” aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego. Zdanie następne tego przepisu przesądza, że małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego, gdy zostaną spełnione powyższe – a więc ujęte także w art. 1 § 2 zd. pierwsze k.r.o. – przesłanki.

Przeciwko wyłącznie deklaracywnemu charakterowi czynności sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa w razie zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej przemawiają poprzednio, jak i obecnie obowiązujące przepisy zawarte w ustawach regulujących sporządzanie aktów stanu

cywilnego, zgodnie z którymi kierownik urzędu stanu cywilnego miał i ma nadal obowiązek odmowy sporządzenia aktu małżeństwa w razie przekazania do urzędu stanu cywilnego przez duchownego zaświadczenia niespełniającego wymagań wynikających z przepisów ustawowych albo przekazania tego zaświadczenia po terminie przewidzianym w art. 8 § 3 k.r.o. W takich też wypadkach, tj. gdy kierownik urzędu stanu cywilnego ostatecznie odmówił sporządzania aktu małżeństwa, wyłączona jest możliwość żądania na drodze sądowej ustalenia istnienia małżeństwa o skutkach określonych w art. 1 § 2 k.r.o. Na etapie rejestracji zawarcia związku małżeńskiego zawartego w formie wyznaniowej w księgach stanu cywilnego niezachowanie zarówno wymagań formalnych przewidzianych w przepisach ustawowych dla zaświadczenia stwierdzającego zawarcie małżeństwa w formie wyznaniowej (art. 8 § 2 k.r.o.), jak również przekroczenie terminu określonego w art. 8 § 3 k.r.o. do jego przekazania – w sytuacji niewystąpienia okoliczności uzasadniających zawieszenie jego biegu – powodowało, zgodnie z art. 65a ust. 5 p.a.s.c. z 1986 r. (obecnie art. 87 ust. 5 p.a.s.c) konieczność odmowy sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa i wywołania tym samym skutku w postaci zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu (art. 1 § 2 k.r.o.). Przewidując wyżej przedstawioną procedurę rejestracji w aktach stanu cywilnego związków małżeńskich zawartych w warunkach określonych w art. 2 § 1 k.r.o. ustawodawca dążył do objęcia kontrolą takiego sposobu zawarcia związków małżeńskich.

Z wyżej przedstawionych względów należy podzielić wyrażone wcześniej stanowisko w wyroku Sądu Najwyższego z 3 marca 2004 r., III CK 346/02, w którym opowiedziano się za konstytutywnym charakterem sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób uregulowany w art. 1 § 2 k.r.o. Według art. 1 § 2 k.r.o. zd. drugie k.r.o., małżeństwo zostaje zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego, ale skutek ten następuje tylko wtedy, gdy zostaną spełnione przesłanki wymienione w art. 1 § 2 k.r.o. W myśl zaś art. 2 k.r.o. z powództwem o ustalenie nieistnienia małżeństwa wystąpić można, jeżeli mimo niezachowania przepisów artykułu poprzedzającego został sporządzony akt małżeństwa.

Przeciwko przyjętej charakterystyce czynności sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej nie mogą przemawiać podnoszone w piśmiennictwie argumenty wywodzone z treści art. 8 § 2 k.r.o., w którym posłużono się sformułowaniem o podpisaniu zaświadczenia przez małżonków sporządzonym niezwłocznie po złożeniu oświadczeń, o których mowa w art. 8 § 1 k.r.o., jeśli uwzględni się unormowanie zawarte w art. 1 § 2 zd. drugie k.r.o. o wstecznym skutku, jaki następuje na mocy tego przepisu po zarejestrowaniu aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego.

Tylko ubocznie dodać należy, iż przyjęcie odmiennego stanowiska co do charakteru czynności kierownika urzędu stanu cywilnego o sporządzeniu aktu małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej uregulowanej w art. 1 § 2 k.r.o., tj. że ma ona charakter tylko deklaratoryjny albo też, iż należy ją określić jako niezbędną przesłankę warunkującą zawarcie wyznaniowego związku małżeńskiego o skutkach małżeństwa podlegającego prawu polskiemu, w żaden sposób nie wpływałoby na ocenę zasadności powództwa, o którym rozstrzygnięto w wyroku zaskarżonym skargą kasacyjną.

Przesądzenie o charakterystyce czynności kierownika urzędu stanu cywilnego polegającej na sporządzeniu aktu małżeństwa zawartego w sposób uregulowany w art. 1 § 2 k.r.o. nie przesądza jednocześnie w pełni o charakterystyce terminu określonego w art. 8 § 3 k.r.o. oraz o skutkach jego niezachowania, jak również skutkach sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa pomimo niezachowania tego terminu.

Uznanie, że sporządzenie przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa ma charakter konstytutywny pozwala jedynie na uznanie, że termin z art. 8 § 3 k.r.o. nie ma charakteru tylko porządkowego. Istotą terminu porządkowego jest bowiem to, że jego niedochowanie nie powoduje utraty prawa lub możliwości dokonania czynności w postępowaniu przed odpowiednim organem (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1976 r., III CRN 202/76, OSNC 1977, nr 10, poz. 186). Tymczasem przekazanie przez duchownego zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o., z przekroczeniem terminu przewidzianego w art. 8 § 3 k.r.o. powoduje konieczność odmowy sporządzenia aktu

małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego, co w konsekwencji prowadzi do tego, że małżeństwo nie zostaje zawarte ze skutkami określonymi w art. 1 § 2 k.r.o. Rozwiązanie przyjmujące, że w razie odmowy sporządzenia aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego z powodu nieusprawiedliwionego przekroczenia terminu, o którym mowa w art. 8 § 3 k.r.o., do przekazania zaświadczenia do urzędu stanu cywilnego strony, które złożyły oświadczenia woli o zawarciu związku małżeńskiego w formie przewidzianej w art. 1 § 2 k.r.o., mogłyby wystąpić z powództwem o ustalenie istnienia małżeństwa jest dysfunkcyjne. Trudno byłoby wskazać cel, z powodu którego kierownik urzędu stanu cywilnego miałby odmawiać rejestracji związku małżeńskiego w sytuacji, w której stronom, które go zawarły, przysługiwałoby następnie prawo do wniesienia powództwa o ustalenie istnienia małżeństwa. W przypadku terminu o charakterze porządkowym zbędne byłoby też przyjętej przez ustawodawcę konstrukcji zawieszenia jego biegu (art. 8 § 3 zd. trzecie k.r.o.).

Terminu określonego w art. 8 § 3 k.r.o. nie można także uznać za termin zawity, którym posługują się przepisy prawa cywilnego, a ograniczających dochodzenie roszczeń i realizację innych uprawnień np. prawnokształtujących. Sąd Najwyższy w orzeczeniach wielokrotnie wypowiadał się co do terminów zawitych (prekluzyjnych) przewidzianych w różnych przepisach prawa, a co do których nie ma ogólnej regulacji określającej ich istotę i skutki przekroczenia tych terminów (zob. m.in. postanowienie z 5 listopada 1976 r., III CRN 202/76, uchwała z 16 września 1993 r., III CZP 125/93, OSNC 1994, nr 4, poz. 75, uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2013 r., III CZP 2/13, OSNC 2014, nr 2, poz. 10, wyrok z 11 maja 2016 r., I CSK 304/15, niepubl., uchwała z 9 lutego 2017 r., III CZP 98/16, OSNC 2017, nr 10, poz. 109 oraz uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 22 maja 2018 r., III CZP 102/17, OSNC 2018, nr 12, poz. 110). W orzeczeniach tych wskazano, że cechą wyróżniającą te terminy, w szczególności w stosunku do terminów przedawnienia roszczeń majątkowych, jest ich znaczny rygoryzm wynikający z skutków ich upływu. Prekluzja spełnia funkcję zbliżoną do przedawnienia, z tym że celem przedawnienia jest regulowanie wpływu czasu na stosunki prawne między poszczególnymi podmiotami, stabilizacja tych stosunków, a w konsekwencji ochrona interesów poszczególnych podmiotów.

Terminy prekluzyjne zostały natomiast wprowadzone przez ustawodawcę przede wszystkim w interesie ogólnym, w celu ochrony takich wartości, jak porządek prawny w ogóle, prawidłowość funkcjonowania gospodarki, stabilizacja rodziny itp., korzyść zaś, jaką przy tej okazji osiągają także poszczególne podmioty, jest niejako wtórna. Negatywne, prawne skutki wynikające z przedawnienia albo prekluzji są następstwem zaniechań podjęcia wymaganych czynności przez strony stosunków prawnych. Tymczasem termin przewidziany w art. 8 § 3 k.r.o. jest terminem do dokonania określonego w tym przepisie zawiadomienia organu państwowego (urzędu stanu cywilnego) o fakcie zawarcia związku małżeńskiego przed duchownym i wyrażeniu przez nupturientów woli, aby związek ten podlegał prawu polskiemu. Adresatem wykonania tego obowiązku jest więc duchowny, a nie osoby, które złożyły oświadczenia, o których mowa w art. 1 § 2 k.r.o. Negatywne skutki w następstwie uchybienia tego terminu przez duchownego w zakresie stanu cywilnego dotkną natomiast samych nupturientów. Nieusprawiedliwione uchybienie temu terminowi skutkuje bowiem odmową sporządzenia aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego i tym samym definitywną utratą możliwości poddania związku małżeńskiego zawartemu przed duchownym prawu polskiemu. W takiej sytuacji dla wywołania skutków cywilnych małżonkowie, którzy zawarli związek małżeński przed duchownym, muszą zawrzeć ponownie związek małżeński przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego (art. 1 § 1 k.r.o.). Charakter terminu określonego w art. 8 § 3 k.r.o. należy określić z uwzględnieniem regulacji zawartej w art. 61a ust. 4 i 5 p.a.s.c. z 1986 r. (obecnie art. 87 ust. 4 i 5 p.a.s.c), a więc przepisów administracyjnych regulujących rejestrację zawarcia związku małżeńskiego w aktach stanu cywilnego. Termin ten nabiera cech zbliżonych do terminu zawitego tylko w sytuacji, w której dojdzie do odmowy sporządzenia aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego. Z tej perspektywy konstrukcja terminu z art. 8 § 3 k.r.o. ma niewątpliwie na celu ochronę interesu publicznego, w szczególności dążenie ustawodawcy do szybkiego uznania i odzwierciedlenia w aktach stanu cywilnego skutków cywilnych małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej, tak aby czas dzielący zawarcie tego małżeństwa od jego rejestracji był jak najkrótszy. W tym bowiem okresie - pomiędzy zawarciem związku małżeńskiego w formie wyznaniowej a jego zarejestrowaniem w aktach stanu cywilnego - stan cywilny osób, które złożyły oświadczenia o zawarciu

związku małżeńskiego nie jest pewny. Tak określony cel nie jest już jednak istotny, gdy dojdzie do rejestracji w aktach stanu cywilnego związku małżeńskiego zawartego przed duchownym na podstawie zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o., chociażby niespełniającego wymagań przewidzianych w ustawie, czy też przekazanego do urzędu stanu cywilnego po terminie przewidzianym w art. 8 § 3 k.r.o. Wówczas ustawodawca daje prymat ochronie instytucji małżeństwa zarejestrowanego w aktach stanu cywilnego, określając wąsko w art. 2 k.r.o. podstawy powództwa o ustalenie nieistnienia małżeństwa. W tym też przejawia się konstytutywny skutek sporządzenia aktu małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego, co powoduje stabilizację stanu cywilnego osób, które zawarły związek małżeński w formie wyznaniowej.

Artykuł 1 k.r.o., w tym jego § 2, zawiera więc te przesłanki, których niespełnienie skutkuje niezawarciem związku małżeńskiego wywierającego skutki cywilne. Nie można do nich zaliczyć, stosując wykładnię rozszerzającą, spełnienie wymagań określonych także w art. 8 § 3 k.r.o. Nie można przy tym przyjąć, że ułożenie art. 2 k.r.o. przed art. 8 k.r.o. było wynikiem pomyłki lub błędnej techniki legislacyjnej ustawodawcy. Wniosek ten potwierdza treść art. 9 § 2 k.r.o., w którym ustawodawca wskazał dodatkową sytuację uzasadniającą zastosowanie art. 2 k.r.o. Przeciwno uznaniu, że małżeństwo nie zostało zawarte w rozumieniu art. 1 § 2 k.r.o. w sytuacji sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa na podstawie zaświadczenia przewidzianego w art. 8 § 2 k.r.o. przekazanego do urzędu stanu cywilnego po terminie określonym w art. 8 § 3 k.r.o. przemawia także wzgląd na wyłączenie możliwości badania w postępowaniu przed sądami powszechnymi materii przekazanej do właściwości postępowania administracyjnego (art. 2 § 3 k.p.c.). W ramach postępowania sądowego zainicjowanego powództwem o ustalenie nieistnienia małżeństwa opartego na zarzutach, że podstawą sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej było zaświadczenie duchownego niespełniające wymagań określonych w przepisach ustawowych albo przekazane do urzędu stanu cywilnego po terminie przewidzianym w art. 8 § 3 k.r.o., sąd musiałby badać, czy kierownik urzędu stanu cywilnego prawidłowo ocenił wymagania ustawowe zaświadczenia, o którym mowa w art. 8 § 2 k.r.o., oraz dochowanie terminu przewidzianego

w art. 8 § 3 k.r.o. do jego przekazania przez duchownego do urzędu stanu cywilnego, czy też wystąpienie okoliczności usprawiedliwiających przekroczenie tego terminu.

W świetle powyższych argumentów uzasadniony jest wniosek, zgodnie z którym w razie sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa na podstawie zaświadczenia duchownego, chociażby niespełniającego wymagań określonych w art. 8 § 2 k.r.o., lub przekazanego do urzędu stanu cywilnego po terminie przewidzianym w art. 8 § 3 k.r.o. małżeństwo zostaje zawarte w rozumieniu art. 1 § 2 k.r.o., jeżeli wcześniej mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznego kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczyły wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu.

Odmiennego wniosku nie można wyprowadzić także z art. 10 ust. 1 Konkordatu, w którym określono, kiedy małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim. Do tych warunków (pkt 3) zalicza wpisanie zawarcia małżeństwa w aktach stanu cywilnego (poprawnie powinno być w księgach stanu cywilnego) na wniosek przekazany urzędowi stanu cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa. Należy jednak uwzględnić treść art. 10 ust. 6 Konkordatu, zgodnie z którym celem wprowadzenia w życie niniejszego artykułu dokonane zostaną konieczne zmiany w prawie polskim. Oznacza to, że treść tej umowy międzynarodowej nie ma bezpośredniego zastosowania do oceny skutków związków małżeńskich zawartych w formie wyznaniowej, a które zostały określone przez ustawodawcę w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego i w dopełniających te regulacje przepisach zawartych w ustawie prawo o aktach stanu cywilnego - jednolicie w odniesieniu do wszystkich związków małżeńskich zawieranych w formie wyznaniowej, jeżeli ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa regulująca stosunki między państwem a kościołem albo innym związkiem wyznaniowym przewiduje możliwość wywołania przez związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu tego kościoła albo innego związku wyznaniowego takich skutków, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego (art. 2 § 3 k.r.o.).

Nie można też uznać, aby ocenione przez Sądy *meriti* powództwo o ustalenie nieistnienia małżeństwa było uzasadnione z przyczyny wskazanej przez powoda w zarzucie naruszenia art. 65 § 1 k.c. w zw. z art. 1 § 2 k.r.o., tj. z powodu dokonania wykładni oświadczeń woli stron (w przedmiocie zawarcia małżeństwa ze skutkami cywilnoprawnymi) bez uwzględnienia towarzyszących im – ustalonych przez Sąd – okoliczności, w szczególności wyraźnie zmanifestowanego braku woli zawarcia małżeństwa w rozumieniu art. 1 § 2 k.r.o., które miało miejsce m.in. podczas wizyty księdza w domu stron, gdzie strony zostały poinformowane przez duchownego o uchybieniu terminu z art. 8 § 3 k.r.o. i konieczności ponownego złożenia oświadczeń o zawarciu małżeńskiego na potrzeby wywołania skutków cywilnoprawnych na co powód i pozwana kategorycznie nie wyrazili zgody, przyjmując za wystarczający związek wyznaniowy, bez skutków cywilnoprawnych. Z chwilą sporządzenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa zawartego przez strony nastąpiły skutki określone w art. 1 § 2 zd. drugie k.r.o, z mocą od dnia złożenia przez strony oświadczeń przed duchownym, o których mowa w art. 1 § 2 zd. pierwsze k.r.o. Z tej przyczyny pozbawione znaczenia prawnego były wszelkie oświadczenia stron złożone przez strony po tej chwili.

O zasadności skargi kasacyjnej nie przesądza również fakt, że w sporządzonym przez kierownika urzędu stanu cywilnego akcie małżeństwa wskazano błędnie datę zawarcia przez strony związku małżeńskiego, w której strony przed duchownym złożyły oświadczenia o woli zawarcia małżeństwa ze skutkami określonymi w prawie polskim. Błędna data w stosunku do rzeczywistej daty zawarcia związku małżeńskiego odzwierciedlona w akcie stanu cywilnego może być skorygowana w postępowaniu przewidzianym w przepisach obecnie obowiązującej ustawy z 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego. W szczególności w art. 36 p.a.s.c. uregulowano instytucję sprostowania aktu stanu cywilnego przez sąd w postępowaniu nieprocesowym w sytuacji, w której m.in. sprostowanie aktu stanu cywilnego jest niemożliwe na podstawie akt zbiorowych rejestracji stanu cywilnego lub innych aktów stanu cywilnego. W tym trybie postępowania możliwe byłoby sprostowanie błędnej daty wskazanej w akcie stanu cywilnego (akcie małżeństwa), w której nastąpiło zdarzenie zarejestrowane w tym akcie. Tryb sprostowania aktu stanu cywilnego jest właściwy wtedy, gdy niezgodność tego

aktu nie wpływa na stan cywilny osoby, której dotyczy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2003 r., V CKN 1788/00, niepubl.).

Z tych względów na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalono skargę kasacyjną jako bezzasadną. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1, § 1¹, 3-4 k.p.c. w zw. z art. 99, art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. z uwzględnieniem przepisów § 10 ust. 4 pkt w zw. z § 4 pkt 2 rozporządzenia w sprawie opłat za czynności radców prawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1935).

Monika Koba

Dariusz Dończyk

Dariusz Zawistowski

(M.M.)

[r.g.]